

Taalvariatiebeleid in tijden van globalisering: overbodig of net cruciaal?

taal:
unie

Brusseleir!

Taalvariatiebeleid in tijden van globalisering: overbodig of net cruciaal?

Lezingen gehouden op de
internationale streektaalconferentie in
Brussel op 23 september 2022

Redactie:
Veronique De Tier, Anne-Sophie Ghyselen, Gerard
de Jong & Geert Dehaes

De internationale streektaalconferentie van 23 september 2022 in Brussel werd georganiseerd door de Stichting Nederlandse Dialecten (SND), Brusseleir! en Variaties vzw. Koepelorganisatie voor dialecten en oraal erfgoed in Vlaanderen. We danken de Nederlandse Taalunie voor de financiële steun.

© Stichting Nederlandse Dialecten, Leiden 2025

ISBN 978-90-73869-16-5

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, internet of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Wie desondanks meent rechten te kunnen doen gelden, kan zich alsnog tot de uitgever richten.

Opmaak: Anne-Sophie Ghyselen

Een uitgave van de Stichting Nederlandse Dialecten

Inhoud

Voorwoord <i>Veronique De Tier</i>	7
Welk taalbeleid voor morgen? <i>Sven Gatz</i>	15
Taalerkenning en spraakverwarring? Ideologische en politieke invalshoeken rondom dialecten, streektalen en regionale talen <i>Roeland van Hout</i>	21
Het taalvariatiereport en het streektaalbeleid van de Taalunie: een gesprek met Kris Van de Poel en Reinhild Vandekerckhove <i>Verslag door Eva Marie Thebes & Gunther De Vogelaer</i>	31
Waar ko’j vort? Streektaal(beleid) in het basisonderwijs in Nederland <i>Mirjam Günther-van der Meij</i>	37
Talige rechtvaardigheid voor dialecten <i>Lezing van Helder De Schutter, verslag door Anne-Sophie Ghyselen</i>	55
‘Standaardnederlands of taaldiversiteit, het blijft een spreidstand’ <i>Interview met Geertje Slangen, verslag door Gerard de Jong</i>	63
De toekomst is meertalig, maar is de toekomst ook streektaalig? <i>Kristel Doreleijers</i>	67

Voorwoord

Veronique De Tier¹

Op vrijdag 23 september 2022 vond in Brussel de Streektaalconferentie plaats met als thema *Taalvariatiebeleid in tijden van globalisering: overbodig of net cruciaal?* Deze conferentie werd georganiseerd door de Stichting Nederlandse Dialecten, Brusselir! en Variaties vzw, en financieel mogelijk gemaakt door een subsidie van de Nederlandse Taalunie. Voor de muzikale intermezzo's zorgde Mars Moriou. Robert Delathouwer, streektaalfunctionaris bij Brusselir!, leerde het publiek een woordje Brussels, terwijl Gertje Bryssinck en Claude Lammens sonnetten van Shakespeare in het Brussels vertolkten. Het publiek werd verwelkomd door agent Claude, wat de toon zette voor een warme en talige ontmoeting.

De lezingen en interviews die tijdens de Streektaalconferentie werden gepresenteerd, tonen hoe rijk, veelzijdig en gelaagd de taalsituatie in het Nederlandse taalgebied vandaag is. Of het nu gaat om de meertalige realiteit van Brussel, de erkenning van streektaalen in Nederland, of de veranderende rol van dialecten en standaardtaal in media en onderwijs – telkens blijkt dat taalbeleid niet enkel over communicatie gaat, maar evenzeer over identiteit, inclusie en macht. De sprekers en geïnterviewden vertrekken elk vanuit een eigen invalshoek – politiek, beleidsmatig, onderwijskundig, filosofisch of sociolinguïstisch – maar raken samen aan één centrale vraag: hoe kunnen we in een snel veranderende, meertalige samenleving recht doen aan taaldiversiteit zonder samenhang en verstaanbaarheid te verliezen?

Sven Gatz, Brussels minister van Financiën en Begroting, Openbaar Ambt en de Promotie van Meertaligheid, schetst in zijn openingstoespraak de evolutie van Brussel tot een superdiverse, kosmopolitische stad waar naast Nederlands en Frans steeds vaker Engels en tal van andere talen worden gesproken. Meertaligheid is er niet langer de uitzondering maar de norm, zeker in gezinnen met uiteenlopende talige achtergronden. De minister benadrukt dat het Nederlands, ondanks de opmars van het Engels, een cruciale rol blijft

---

1 Instituut voor de Nederlandse Taal.

spelen voor de identiteit van Brussel en de economische en culturele relaties met Vlaanderen. Hij pleit daarom voor een officiële drietaligheid – Nederlands, Frans en Engels – waarbij het Engels een ondersteunende, niet-gelijkwaardige status krijgt. Meertaligheid beschouwt hij als een troef voor onderwijs, arbeidsmarkt en samenleving. In zijn tienpuntenplan stelt hij concrete maatregelen voor: meer meertalig onderwijs en samenwerking tussen scholen, een flexibelere regelgeving die meertalige scholen mogelijk maakt, nauwere samenwerking tussen culturele instellingen, overheid en bedrijfsleven, en de oprichting van een Cité des Langues als centrum voor taalbevordering. Daarnaast bepleit hij een herziening van de verouderde taalwetgeving en meer taalstimulering in de publieke sector en het bedrijfsleven, naar het voorbeeld van de MIVB. Gatz besluit dat Brussel zijn toekomst slechts kan verzekeren door meertaligheid niet enkel te waarderen, maar ze ook daadwerkelijk te realiseren.

In ‘Taalerkenning en spraakverwarring? Ideologische en politieke invalshoeken rondom dialecten, streektaalen en regionale talen’ onderzoekt professor emeritus Roeland van Hout hoe taal, politiek en ideologie elkaar beïnvloeden in het Nederlandse taalbeleid. Hij vertrekt vanuit de formele erkenningen: het Nederlands als rijkstaal, het Fries als tweede officiële taal in Friesland, en daarnaast enkele erkende regionale talen – het Nedersaksisch en het Limburgs – op basis van het Europees Handvest. Toch blijft er veel verwarring bestaan over termen als dialect, streektaal en regionale taal, zowel in beleid als in wetenschap.

Van Hout toont hoe juridische en taalkundige criteria vaak botsen: waar taalkundigen spreken van een continuüm, trekken beleidsmakers grenzen die samenvallen met bestuurlijke indelingen. Dat leidt tot inconsistenties, zoals bij het Fries, Limburgs en Nedersaksisch. De Taalunie, die zich aanvankelijk terughoudend opstelde tegenover erkenningen, heeft haar visie sinds 2019 enigszins bijgesteld, maar blijft balanceren tussen taalvariatiebeleid (binnen het Nederlands) en meertaligheidsbeleid (voor afzonderlijke talen). Volgens Van Hout is die spanning niet enkel administratief, maar ook ideologisch van aard: het beleid vertrekt vaak vanuit een hiërarchische visie op het Nederlands als dominante ‘cultuurtaal’. Hij pleit voor een meer gelijkwaardige, nevenschikkende benadering van taalvariëteiten en voor meer ruimte voor regionale autonomie.

In zijn aanbevelingen benadrukt hij dat erkenning in de eerste plaats een politieke, geen taalkundige kwestie is; dat er een helder onderscheid nodig is tussen dialect, streektaal en regionale taal; en dat beleid moet vertrekken vanuit de identiteit en ervaring van de sprekers zelf, niet vanuit institutionele machtsstructuren. Alleen zo kan echte meertaligheid samengaan met respect voor taaldiversiteit.

Deelnemers worden aan het Huis deBuren onthaald door Claude Lammens, de azjant van dienst (foto Guido Van den Troost)

Na de videolezing van Van Hout interviewt Anne-Sophie Ghyselen Kris Van de Poel, algemeen secretaris van de Nederlandse Taalunie, en Reinhild Vandekerckhove, hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de Universiteit Antwerpen en voorzitter van de adviescommissie over het taalvariatiereport van 2019, over het taalvariatie- en streektaalbeleid van de Taalunie.

Van de Poel en Vandekerckhove bespraken de totstandkoming en impact van dat rapport, waarin een vernieuwde visie op taalvariatiebeleid werd uitgewerkt. De aanleiding lag in vragen uit het onderwijsveld: hoe om te gaan met meertaligheid, tussentaal en dialect in een steeds diversere realiteit? De adviescommissie, bestaande uit taalkundigen uit Vlaanderen en Nederland, pleitte voor een meer inclusieve en realistische benadering van het Nederlands. Niet het loslaten van de norm stond centraal, maar een meer ontspannen omgang met de standaardtaal en erkenning van de pluricentriciteit van het Nederlands. Daarbij kreeg het begrip registergevoeligheid bijzondere aandacht: leerlingen moeten leren schakelen tussen taalregisters naargelang de context.

Hoewel het rapport zelf geen officieel beleid werd – de ministers kozen ervoor geen gezamenlijk Vlaams-Nederlands beleid uit te tekenen – kreeg het wel invloed, onder meer via een implementatieplan dat infrastructuur en leermiddelen voor regionale talen ondersteunt, zoals het Bildts en het Limburgs. De ontvangst verschilde sterk: in Nederland bleef het rustig, terwijl in Vlaanderen ophef ontstond toen een commissielid opriep tot een “ontideologisering” van het taalnormdenken. Sommigen zagen dat als een aanval op de standaardtaal. Volgens Vandekerckhove toont die reactie vooral de blijvende spanning tussen norm en realiteit. Het rapport vormt daarmee een belangrijke stap naar een opener, meertalig en toleranter taalbeleid, waarin er ruimte is voor variatie zonder het belang van de standaardtaal te verwaarlozen. Het volledige interview lees je verder in deze bundel, in een verslag van Eva Marie Thebes en Gunther De Vogelaer.

Mirjam Günther-van der Meij bespreekt in haar bijdrage ‘Waor ko’j vort? Streektaal(beleid) in het basisonderwijs in Nederland’ de plaats van streektalen in het Nederlandse basisonderwijs en het beleid dat streektaalonderwijs mogelijk maakt. Nederland kent drie officieel erkende streektalen – Fries, Nedersaksisch en Limburgs – naast vele dialecten en migrantentalen. Ondanks deze rijkdom en de wettelijke ruimte voor streektaalonderwijs is de praktische aandacht op scholen nog beperkt, terwijl ook de intergenerationele overdracht van streektaal sterk afneemt. De Wet op het primair onderwijs en de nieuwe conceptkerndoelen Nederlands bieden echter expliciet ruimte om streektaal als voertaal of als onderwerp in het onderwijs te gebruiken. Dat opent perspectieven om taaldiversiteit structureel in het curriculum te verankeren. Günther-van der

Meij benadrukt het belang van streektaalonderwijs voor identiteitsvorming, taalontwikkeling en positieve taalattitudes. Streektalen dragen bij aan culturele verbondenheid en respect voor meertaligheid, maar kampen nog met hardnekkige stigma’s: ze worden vaak als ‘onbeschaafd’ of ‘niet schools’ beschouwd.

Om streektaal duurzaam te integreren, stelt zij een holistisch model voor meertaligheid voor met vijf componenten: taalbewustzijn, taalvergelijking, receptieve meertaligheid, CLIL (Content and Language Integrated Learning) en immersie. Daarnaast bespreekt ze initiatieven aan de Pabo van NHL Stenden Hogeschool, waar studenten kennismaken met Drentse taal en cultuur. Studenten waarderen dit sterk, maar voelen zich vaak nog onvoldoende vaardig om zelf streektaallessen te geven – er is nood aan meer praktijkervaring en lesmateriaal. Günther-van der Meij besluit dat de voorwaarden voor succesvol streektaalonderwijs aanwezig zijn: wettelijke ruimte, vernieuwde kerndoelen, meer aandacht in de lerarenopleidingen en een groeiend aanbod aan leermiddelen. Ze roept op om schaamte en vooroordelen los te laten en de rijkdom van de Nederlandse streektalen ten volle te benutten als bron van identiteit en verbondenheid.

Het namiddagprogramma opent met de lezing van Helder De Schutter, hoogleraar politieke filosofie aan de KU Leuven, over talige rechtvaardigheid voor dialecten. Vanuit een politiek-filosofisch perspectief onderzoekt hij wat linguistic justice betekent. Hij onderscheidt drie waarden die telkens meespelen in taalpolitiek: waardigheid (elke taal verdient respect), instrumentele belangen (een gemeenschappelijke taal bevordert efficiëntie en democratie) en ingebedheid (taal verbindt individu en gemeenschap).

De Schutter onderscheidt bovendien drie domeinen van talige rechtvaardigheid: intertalige (tussen talen, zoals Nederlands en Frans in België), intratalige (tussen taalvariëteiten binnen één taal, zoals standaardtaal en dialect) en mondiale rechtvaardigheid (de dominantie van het Engels). Zijn focus ligt op intratalige rechtvaardigheid. Binnen een taal, zoals het Nederlands, acht hij volledige gelijkheid tussen standaardtaal en dialect niet nodig of realistisch. De waardigheids- en identiteitsargumenten spelen hier minder sterk dan in intertalige contexten, omdat dialectsprekers hun leefwereld grotendeels ook via de standaardtaal beleven. Wel moeten dialecten met respect en waardering worden behandeld. Kortom, De Schutter pleit niet voor gelijkwaardigheid, maar voor respect – zonder dat dialecten dezelfde status hoeven te krijgen als de standaardtaal. Zijn betoog wordt verder in deze bundel uitgebreider samengevat door Anne-Sophie Ghyselen.

Jan Hautekiet besprak in zijn lezing ‘183 tinten Brussels: streektaalbeleid bij Brusselseir!’ hoe de vereniging Brusselseir! in haar werking en doelstellingen omgaat met de meertalige realiteit van de hoofdstad.

Hoe taaldiversiteit zich vertaalt in de media kwam aan bod in een interview van Anne-Sophie Ghyselen met Geertje Slangen, taaladviseur bij de VRT. Slangen besprak de voortdurende balans tussen taalnorm en taaldiversiteit binnen de publieke omroep. De VRT is wettelijk verplicht het Standaardnederlands te gebruiken – vastgelegd in het taalcharter – maar moet tegelijk de diversiteit van de Vlaamse samenleving weerspiegelen. Voor nieuws en educatieve programma's geldt een strenge standaardtaalnorm, terwijl in fictie, sport en ontspanning meer ruimte is voor dialect, accenten en omgangstaal. Presentatoren stemmen hun taalgebruik af op hun rol: een kok of gast mag regionaal spreken, een nieuwsanker niet. Slangen noemt dit een “spreidstand”: de VRT bewaakt de norm, maar wil ook herkenbaarheid en inclusie bevorderen. Ze merkt dat Vlamingen gevoeliger

SND-voorzitter Veronique De Tier opent de streektaalconferentie in Brussel (foto Guido Van den Troost)

zijn voor taalnormen dan Nederlanders, maar ziet een toekomst waarin de omroep accenten en meertaligheid bewuster omarmt, zolang de verstaanbaarheid behouden blijft. Een uitgebreider verslag van het interview is verderop in deze bundel te vinden, van de hand van Gerard de Jong.

In de afsluitende lezing vraagt Kristel Doreleijers zich af of de meertalige toekomst ook streektaalgig zal zijn. Zij onderzoekt dialectverandering in Noord-Brabant en reflecteert op de relatie tussen onderzoek, media en beleid. Doreleijers stelt vast dat dialecten niet verdwijnen, maar veranderen: jongeren gebruiken dialectelementen op creatieve manieren om hun regionale identiteit uit te drukken, bijvoorbeeld op sociale media. Zo ontstaat een “nieuw dialect” dat tussen dialect en Standaardnederlands in ligt. In de media ziet ze tegenstrijdige beelden: dialect zou “verdwijnen” en tegelijk “opleven”. Die dubbelheid weerspiegelt de realiteit: minder moedertaalsprekers, maar meer symbolisch gebruik als identiteitsmarker. Ouderen ervaren nieuwe dialectvormen vaak als fout of onecht, terwijl jongeren ze juist als authentiek beschouwen. Doreleijers benadrukt dat wetenschap en beleid elkaar kunnen versterken: onderzoekers beschrijven taalverandering, terwijl beleid streektalen kan ondersteunen via onderwijs, imago en erfgoedzorg. Ze besluit dat globalisering en lokale identiteit geen tegenpolen hoeven te zijn – in een geglobaliseerde wereld versterkt lokale taal juist de verbondenheid.

Het laatste woord van de Streektaalconferentie is voor Jacques Van Keymeulen, voorzitter van Variaties vzw, koepelorganisatie voor dialecten en oraal erfgoed in Vlaanderen, de medeorganisator van deze dag.

Uit alle bijdragen blijkt dat de toekomst van het Nederlands niet ligt in het vasthouden aan één uniforme norm, maar in het bewust omgaan met taalvariatie. Sven Gatz pleit voor een actief meertalig Brussel, Roeland van Hout en de Taalunie voor een inclusief taalvariatiebeleid, Mirjam Günther-van der Meij voor structurele aandacht voor streektaal in het onderwijs en Helder De Schutter voor rechtvaardigheid en respect binnen het taalsysteem zelf. Geertje Slangen laat zien hoe de media balanceren tussen norm en herkenbaarheid, terwijl Kristel Doreleijers aantoont hoe jongeren taalvariatie nieuw leven inblazen en Jan Hautekiet hoe in de praktijk ingespeeld kan worden op deze meertalige uitdagingen.

Samen schetsen de verschillende bijdragen een toekomstbeeld waarin meertaligheid en taaldiversiteit geen spanningsvelden meer zijn, maar bouwstenen van een dynamische taalrealiteit. De uitdaging voor beleid, onderwijs en media bestaat erin die diversiteit niet enkel te tolereren, maar ze actief te benutten als bron voor verbinding, creativiteit en identiteit binnen het Nederlandstalige gebied.

Welk taalbeleid voor morgen?

Sven Gatz¹

Beste dames en heren,

Met veel plezier ben ik ingegaan op uw uitnodiging om op deze conferentie een toespraak te geven met als thema: welk taalbeleid voor morgen? Sta me toe te putten uit de ideeën die ik eerder dit jaar in een boek over meertaligheid heb voorgesteld. Dit boek vertrok vanuit de vaststelling dat het tweetalige Brussel, met de officiële gelijkwaardigheid van onze twee belangrijkste landstalen, het Nederlands en het Frans, door de migratiegolven van de voorbije decennia in het Brussels hoofdstedelijk gewest achterhaald is geworden.

Nederlands en Frans overleven vandaag in Brussel. Maar het Engels rukt op als derde taal die meer en meer inwoners beheersen. En ook andere talen worden vandaag in Brussel veel gesproken. Brussel is vandaag een superdiverse en kosmopolitische stad. Er zijn weinig plekken waar zoveel nationaliteiten wonen en zoveel verschillende talen gesproken worden. Bovendien zijn er tegenwoordig heel veel taalgemengde gezinnen in ons gewest, waar de ouders in verschillende talen zijn opgegroeid en meertaligheid bij de kinderen een onderdeel is geworden van hun identiteit.

Zelf ben ik opgegroeid in een gezin waar het algemeen beschaafd Nederlands, zoals dat in mijn kinderjaren heette, de voertaal was. Wijlen mijn vader waakte er als leraar Nederlands streng over dat we keurig Nederlands praatten, zelfs mijn Franstalige moeder deed daar haar uiterste best voor. Pas in de lagere school maakte ik in de klas kennis met het Brussels dialect en leerde ik het ook spreken, al was het thuis taboe.

Ik hou van mijn dialect zoals ik ook van het ABN-Nederlands hou. Maar als ik eerlijk ben, moet ik erkennen dat het Brussels dialect dat in het Nederlandstalig onderwijs van mijn jeugd jaren nog een groot gemeengoed was

---

1 Brussels minister van Financiën en Begroting, Openbaar ambt en de Promotie van meertaligheid

op school, op straat en in het uitgangsleven, vandaag zo goed als verdwenen is. Toch wordt dat dialect nog levend gehouden, door Brusselse verenigingen die zich daar voor inspannen en die ik een warm hart toedraag.

Door het uitsterven of uitwijken van oudere generaties geboren en getogen Belgische, Nederlands sprekende Brusselaars vrees ik echter dat het Brussels dialect geen grote toekomst meer heeft. En toch vind ik het nog amusant om eens lekker Brusselse uitdrukkingen of woorden te kunnen gebruiken.

Op onze Brusselse Nederlandstalige scholen wordt het Nederlands zoals vroeger aangeleerd aan nieuwe generaties Nederlandstaligen maar vooral ook aan nieuwe generaties anderstaligen. Onze N-scholen in Brussel leveren knap werk om onze ketjes drietalig te maken, Nederlands, Frans en Engels. De meerderheid van onze leerlingen en scholieren krijgt zo de kans om viertalig te worden, want ze spreken doorgaans thuis de taal van hun ouders. Daarmee kunnen ze een extra troef verwerven op de arbeidsmarkt, en de kennis van de thuistaal is ook goed voor hun taalverwerving en welbevinden op school en daarbuiten, zo leerde onderzoek.

De taalevolutie van de Brusselse regio heeft daardoor ook gevolgen gekregen voor de identiteitsbeleving van haar inwoners. De Vlaamse Brusselaars van enkele decennia geleden zien zichzelf vandaag veeleer als Nederlandstalige Brusselaars. Ze voelen zich minder Vlaming maar wel nog Nederlandssprekend. Een gelijkaardige evolutie doet zich voor bij de Franstaligen: ook zij zien hun Brussel waar het Frans dominant was diversifiëren en kosmopolitisch worden. Bij hen dringt het besef door dat Brussel niet langer die groeiende Franstalige stad is die vorige eeuw volgens het FDF in de maak was.

De taalverwerving in Brussel stimuleert dus effectief maar tegelijk een beetje onder de radar de meertaligheid van de bevolking. Want ook in het Franstalig onderwijs in Brussel bestaat een evolutie naar meertalig onderwijs, bijvoorbeeld door de succesvolle immersiescholen waarin het Franstalig onderwijs in vergelijking met het onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap een voorloper is.

Welk officieel taalbeleid sta ik dan in Brussel voor? Ik sluit me aan bij de visie van Philippe Van Parijs, de voorzitter van de Raad voor Meertaligheid, die voorstander is van een officiële drietaligheid in het Brussels gewest: Nederlands, Frans en Engels. Met die beperking voor het Engels, dat niet hetzelfde statuut hoeft te krijgen als het Nederlands en het Frans. Op het bordje van de Wetstraat moet bijvoorbeeld niet 'Law Street' worden toegevoegd.

Maar in de communicatie in stations of publieke plaatsen en in de betrekkingen tussen burger en overheid kan er wel plaats worden gereserveerd voor het Engels – wat trouwens nu al aan het gebeuren is. We stellen trouwens ook vast dat het Engels in Brussel, maar ook in Wallonië of Vlaanderen, meer

en meer de gemeenschappelijke taal wordt tussen Nederlandstaligen die onvoldoende Frans kennen en Franstaligen die het Nederlands onvoldoende machtig zijn. Daarom ben ik het met Van Parijs eens om de inspanningen structureel te versterken om Brusselaars effectief drietalig te maken.

Sommigen zien de toekomst van het Nederlands in Brussel somber tegemoet, als het moet opboksen tegen het Frans en het Engels als dominantere internationale talen. Daar ben ik het niet mee eens. Ten eerste omdat de Brusselse arbeidsmarkt meer dan die in de andere gewesten drietaligen zoekt, die in Brussel ook het Nederlands vlot moeten beheersen.

Maar we mogen als Brusselaars ook niet vergeten dat het Brussels gewest een enclave vormt in Vlaanderen. Als de kennis van het Nederlands in Brussel ondermaats wordt of blijft slinken, zullen de Vlamingen zich meer en meer afkeren van die stad waar hun taal uitdooft. Die stad zal vervolgens ook armer worden aangezien de Vlaamse buur voor Brussel de grootste handelspartner is.

Sven Gatz aan het woord op de streektaalconferentie (foto Guido Van den Troost)

Daarom is de Nederlandstaligheid als een onderdeel van de grotere meertaligheid voor Brussel cruciaal. Die meertaligheid in Brussel wil ik niet alleen promoten. Ik wil ze helpen realiseren. Daarvoor stelde ik in mijn boek een tienpuntenplan op. Ik vat het hieronder kort samen:

1. Binnen de Brusselse scholen meer werken aan meertaligheid: scholen kunnen alle vrije decretale ruimte benutten, tot 20 procent van de uren die er onderwezen worden, aan meertalig onderwijs.
2. Een oproep aan onderwijsministers Weyts en Désir: maak eindelijk effectief werk van de uitwisseling van leerkrachten tussen het Vlaams en het Franstalig onderwijs, zoals de regeerakkoorden van de Vlaamse en de Franstalige gemeenschapsregering stipuleren. En scholen kunnen ook werk maken van de uitwisseling van leerlingen. Zeker voor de Brusselse leerlingen in het Franstalig onderwijs is uitwisseling van leerlingen met Nederlandstalige scholen uit Brussel maar ook uit Vlaanderen nodig. Om een taal goed en graag te kunnen leren, zijn er twee zaken nodig: blootstelling aan de taal en aantrekkingskracht van die taal. Leerlingen uit het Brussels Franstalig onderwijs lijden aan een gebrek aan blootstelling aan het Nederlands: er zijn weinig Vlaamse televisieprogramma's waar ze naar willen kijken en ze hebben doorgaans weinig kennissen of vrienden waarmee ze Nederlands kunnen spreken. Uitwisselingsprogramma's waar ze samen leuke dingen doen met Nederlandstalige leerlingen, kunnen de aantrekkingskracht van het Nederlands voor Franstaligen verbeteren.
3. Sleutelen aan de regelgeving in verband met de organisatie van het onderwijs in België: ik ben er voorstander van om binnen de regelgeving van de gemeenschappen meer vrijheid te geven aan scholen om meertalig onderwijs te organiseren, met een ondersteunende omkadering. Dan zouden er in het Brussels Gewest Nederlandstalige, Franstalige en meertalige scholen naast elkaar kunnen bestaan, via een samenwerkingsakkoord tussen de Vlaamse en de Franse Gemeenschap of via een samenwerkingsverband van de gemeenschapscommissies in het Brussels Gewest.
4. We kunnen verder werken aan meertaligheid op het cultuurdomein, een gemeenschapsbevoegdheid. In Brussel hebben we al een lange ervaring met samenwerkingen tussen grote en kleinere culturele instellingen van Franstalige en Nederlandstalige huize, die bvb theatervoorstellingen opzetten met boventiteling. Ook de cultuurcommunicatie is al meertalig. Door samenwerkingen kunnen we die meertaligheid in Nederlands, Frans en Engels verder uitdiepen.
5. Brussel heeft zich kandidaat gesteld als Europese culturele hoofdstad 2030.

Dat biedt enorme mogelijkheden om via samenwerking met andere steden meertaligheid te promoten, te meer daar ons land dan ook zijn 200ste verjaardag viert.

6. Meertaligheid in het bedrijfsleven: morgen vindt onder dat motto de 3de Dag van de meertaligheid plaats. Vanuit mijn bevoegdheid voor de promotie van meertaligheid werken we samen met belangenorganisaties voor het bedrijfsleven en projecten die meertaligheid stimuleren.
7. Meertaligheid bij de overheid: ook de overheden en de overheidsbedrijven in onze regio kunnen de meertaligheid van hun personeel stimuleren. Daar werken we nu aan met overheidsbedrijven en taalinitiatieven als Actiris, Brussels Formation, VDAB Brussel, het Huis van het Nederlands et cetera. We willen echter een stap verder zetten naar een Talenpunt, een Cité des Langues, waarin die actoren samenwerken, hun krachten in de backoffice bundelen en in de frontoffice via een Brusselse toegangspoort werken. Werknemers en kandidaat-werknemers, zelfstandigen, studenten, nieuwkomers... moeten er hun talenkennis kunnen meten, advies op maat kunnen krijgen en toegeleid worden ofwel naar de fysieke taal cursus die het meest geschikt is om de gewenste talenkennis verder te ontwikkelen ofwel naar Brulingua. Dit online platform dat Brusselaars toelaat talen te leren, te oefenen en er zelf hun taalniveau te testen, moet ook tot de meertaligheid van de Brusselaars veel meer bijdragen dan tot nu het geval is. Ik zie dit platform als de toegang naar een talenpaspoort en een instrument om de meertaligheid te monitoren, naast de bestaande Taalbarometer.
8. Herziening van de taalwetgeving: de taalwetgeving is ongeveer een halve eeuw oud. En nog altijd wordt ze in Brussel eigenlijk maar halfhartig toegepast: elk jaar stelt de vice-gouverneur van Brussel een rapport op met overtredingen en opmerkingen. Anderzijds is de taaltoestand van Brussel in die halve eeuw grondig veranderd en zou de taalwetgeving een opfrissing goed kunnen gebruiken. Maar dat is communautair een heikele aangelegenheid, die best in het kader van een staatshervorming aangepakt wordt. Daarom pleit ik ervoor om grondig te werk te gaan en na de volgende verkiezingen naast een Brusselse minister voor Meertaligheid ook een federale staatssecretaris voor Meertaligheid aan te stellen. Die laatste zou dan als opdracht moeten krijgen om de taalwetgeving te herzien.
9. Meertaligheid stimuleren via de rekruteringsdiensten van de overheid, het federale Selor en het Brusselse Talent.brussels. Voor functies bij de federale en Brusselse overheid vermeldt de taalwetgeving slaagcriteria bij de overheidsexamens. Die zijn soms nogal stringent en tegelijk worden ze ook regelmatig genegeerd. Zo worden toch mensen aangenomen die mislukt

waren in het examen. Daar zou met taalhoffelijkheidsregels een mouw aan gepast kunnen worden om mensen die nog niet in een taalexamen slaagden bij te staan met taallessen op de werkvloer in het jaar na de aanwerving, onder begeleiding en controle van Selor en Talent.

10. Taalbegeleiding bij Brusselse overheidsdiensten: ook individuele overheidsdiensten op de verschillende overheidsniveaus kunnen op eigen houtje meertaligheid stimuleren. Zo pioniert de Brusselse openbare vervoersdienst MIVB met meertaligheid. De dienst heeft er een erezaak van gemaakt om een eigen taalverwervingsplan voor het personeel op te zetten. Ze wil personeelsleden die dat wensen meer en sneller helpen tweetalig te worden. De MIVB heeft daarom na ruim overleg de personeelscategorieën omschreven waarvan ze een goede tweetaligheid verwacht. Al het veiligheidspersoneel, bijvoorbeeld, moet tweetalig zijn, omdat die talenkennis een zaak van leven of dood kan zijn, zoals bij de brandweer. Vervolgens heeft ze becijferd over hoeveel personeelsleden het dan gaat. Op basis daarvan heeft de MIVB een plan opgesteld om de personeelsleden die nog niet voldoende tweetalig zijn binnen een redelijke termijn de ondersteuning en de gelegenheid te geven om het te worden. Daarmee is de MIVB het eerste overheidsbedrijf in ons land dat pioniert met een grondig uitgewerkt plan om tot tweetaligheid te komen, met een budget dat berekend is op de beoogde doelen binnen een afgelijnd tijdskader en dat intern breed gedragen is, ook omdat het uitgaat van een positieve motivatie. Slagen in je taalcursus is bij de MIVB een reden om te vieren. Dat tweetalig MIVB-plan ademt de spirit uit van meertaligheidsplannen die ik graag in Brussel zou willen zien ontluiken bij andere organisaties, bedrijven en overheden.

En hiermee sluit ik mijn tienpuntenprogramma en ook mijn toespraak over taalbeleid af. Of nee: ik maak nog graag van de gelegenheid gebruik om jullie uit te nodigen op de derde Dag van de Meertaligheid, morgen om 10 u in het Brussels Parlement. Dank u voor uw aandacht!

Taalerkenning en spraakverwarring? Ideologische en politieke invalshoeken rondom dialecten, streektalen en regionale talen

Roeland van Hout¹

“Nature loves variety. Unfortunately, society hates it.”

Milton Diamond

Nederland heeft meerdere talen erkend, al beseft dat lang niet iedere Nederlander. De gebarentaal is vooral in de coronatijd bekend geworden, al weet niet iedereen wat de officiële benaming is. De Nederlandse overheid heeft weinig gedaan om bekendheid te geven aan de regionale talen. En er zijn ook omschrijvingen waarvan eigenlijk niemand weet waar die vandaan komen, zoals de aanduiding van het Fries als tweede rijkstaal. Verder zijn er nog benamingen als het ABN of AN (Algemeen Nederlands) en wordt er onderscheid gemaakt tussen Vlaams en Nederlands, of, veel beter, tussen Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands. Hoe is nu de situatie formeel in Nederland? De taalsituatie wordt als volgt beschreven door de Rijksoverheid:

Nederlands is de officiële taal van Nederland. De Nederlandse Gebarentaal (NGT) en de Friese taal in de provincie Fryslân zijn allebei door de wet erkend in Nederland. Het Fries is de tweede officiële taal in de provincie Fryslân. Op Bonaire, Sint-Eustatius en Saba (BES-eilanden) zijn naast Nederlands ook Papiaments en Engels erkend als officiële talen. Nederland heeft via Europese afspraken Limburgs, Nedersaksisch, Jiddisch (Jiddisj) en Sinti-Romanes als regionale of non-territoriale taal erkend.

¹ Radboud Universiteit Nijmegen. Graag wil ik Henk Bloemhoff bedanken voor zijn talrijke en juiste op- en aanmerkingen bij een eerdere versie van deze bijdrage. Yuri Michiels wil ik graag bedanken voor zijn precieze, juridische aanvullingen. De wettelijke inbedding van de regionale talen is een onderwerp van zorg. Tot slot dank ik Anne-Sophie Ghyselen voor het kritisch nalezen van een eerdere versie van deze bijdrage.

Helemaal nauwkeurig is het niet, want ook het Fries is via Europese afspraken erkend als regionale taal.² De omschrijving “via Europese afspraken” verwijst naar het Europese Handvest voor regionale talen of talen van minderheden. Het is evenwel de Rijksoverheid die de regionale of non-territoriale talen onder de werking van dat handvest brengt.³ Overwogen wordt om dat ook met het Papiaments te doen (op Bonaire). Dit weerspiegelt dat ook in Nederland de taalverhoudingen complex zijn en tot veel discussie en soorten van erkenningen kunnen leiden. In België weten ze uiteraard hoe moeilijk taalverhoudingen kunnen zijn, zo moeilijk in elk geval dat België nooit over heeft willen gaan tot ratificatie van het bovengenoemde handvest.

Belangrijk is om vast te stellen dat de Rijksoverheid de erkende talen opsomt, inclusief de regionale talen. Dat laatste begrip is formeel verankerd in het handvest.⁴ Er ontstaat in Nederland (en België?) verwarring omdat ook de begrippen regiolect, streektaal en dialect worden gebruikt, zowel in maatschappelijke discussies als in de wetenschappelijke literatuur. Het concept regiolect komt van Hoppenbrouwers (1990) en is de variëteit die ontstaat tussen een dialect en de standaardtaal. Het is dus niet het dialect zelf noch een regionale taal. Het Handvest is ook niet behulpzaam met de mededeling dat dialecten van de officiële landstaal zijn uitgesloten van erkenning, want er is geen taalkundig sluitende definitie te geven wanneer dialecten tot een bepaalde landstaal gerekend moeten worden. Een machtspolitiek argument is dat alle dialecten in een bepaald land geschaard worden onder de dialecten van de officiële landstaal. Ook het concept streektaal blijkt nogal ambigu. Het wordt doorgaans gezien als een verzameling van bij elkaar horende, verwante variëteiten typerend voor een bepaalde streek. Van Ginneken (1943: 5) maakt evenwel duidelijk dat het ook een enkel dialect kan zijn:

De Nederlandsche taalwetenschap moge dus met de cultuurtaal beginnen, haar verdere voortgang kan niet gedijen, als men er de dialecten buitensluit. Juist door de samenwerking en den wedijver der verschillende streektaalen werd in den loop der eeuwen het parelende leven der landstaal weer steeds eenigszins anders gericht en bevrucht.

² Geheel juist is de omschrijving dat het Fries de tweede officiële taal is in Friesland. Dat klinkt toch wat begrensd als de omschrijving van het Fries als tweede Rijkstaal.

³ Het Handvest en de erkenningen daaronder zijn onderdeel van de Nederlandse rechtsorde. Zie Tractatenblad, 1993, 1 en 199.

⁴ Aanvankelijk werd ‘regional language’ vertaald als ‘streektaal’, maar dat is in 1998 officieel gewijzigd in ‘regionale taal’ (Tractatenblad, 1998, 20). De Nederlandse wetgeving kent dus formeel het begrip ‘regionale taal’. De onderwijswetgeving (zie beneden) gebruikt alleen de aanduiding ‘streektaal’. Wat is nu de positie van de regionale talen?

De Nederlandse wetgeving hanteert het begrip streektaal in de betekenis van dialect zo lijkt het, maar de definitie kan, nogal opmerkelijk, ook van toepassing zijn op de erkende regionale talen. Fries wordt hier buiten streektaal gehouden, de definitie is hier dus niet van toepassing op de erkende regionale taal Fries.

Artikel 1.55:1 Wet kinderopvang: “Bij kinderopvang in een kindercentrum of in een voorziening voor gastouderopvang wordt de Nederlandse taal als voertaal gebruikt. Daar waar naast de Nederlandse taal, de Friese taal of een streektaal in levend gebruik is, kan de Friese taal of de streektaal mede als voertaal worden gebruikt.”

Artikel 9:13 Wet op het primair onderwijs: “Het onderwijs wordt gegeven in het Nederlands. Daar waar naast de Nederlandse taal, de Friese taal of een streektaal in levend gebruik is, kan de Friese taal of de streektaal mede als voertaal bij het onderwijs worden gebruikt.”

De uiteenlopende terminologie leidt tot verwarring. De Taalunie vermijdt het begrip streektaal en spreekt over dialecten en regionale talen. Gezien de formele status van het Handvest verdient het begrip regionale taal de voorkeur. De Taalunie heeft in het nabije verleden een eigen positie in de discussies ingenomen door negatieve adviezen inzake erkenning, zoals blijkt uit wat de Taalunie schrijft in verband met de erkenning van het Bildts:

Omdat het Europees Handvest niet alleen talen van migranten maar ook dialecten van bestaande cultuurtalen expliciet uitsluit van erkenning en de Taalunie de meeste dialecten die in Nederland worden gesproken als onderdeel van het Nederlands of het Fries beschouwt, heeft de Taalunie zich in het verleden uitgesproken tegen de Nederlandse toevoeging van het Limburgs aan deel II van het Europees Handvest en de Nederlandse overheid negatief geadviseerd over de toevoeging van het Zeeuws aan datzelfde deel. Het Limburgs en Zeeuws vormen voor de Taalunie wel eigen dialectengroepen, maar geen aparte cultuurtalen.

Daar kunnen we het mee doen. Het Nedersaksisch wordt niet genoemd. Het wordt kennelijk niet (meer?) gezien als een verzameling dialecten van het Nederlands en we zien het begrip cultuurtaal opduiken dat ook al in het bovenstaande citaat door van Ginneken werd gebruikt. Het begrip cultuurtaal wordt in elk geval in het handvest niet genoemd en kan dus niet gebruikt worden als argument tegen de erkenning. In de beleidslijnen naar aanleiding van het rapport taalvariatiebeleid, schrijft de Taalunie nog het volgende:

3.1. *Beleidslijn 1: Corpusplanning – De variatie binnen de standaardtaal wordt beschreven. Dat geldt voor het Nederlands–Nederlands, het Belgisch–Nederlands en het Surinaams–Nederlands. Naast de woordenschat, gedocumenteerd in de Woordenlijst Nederlandse Taal, zullen ook de grammatica en gebruiksverschillen beschreven worden. Voor de beschrijving van regionale talen, dialecten en andere taalvariëteiten buiten de standaardtaal stelt de Taalunie, indien gewenst, infrastructurele voorzieningen beschikbaar.*

Om de regionale variëteiten te overzien waarover is gesproken, nu en in het verleden, is Tabel 1 opgesteld. Ik gebruik hier met opzet het begrip variëteit of taalvariëteit als algemene term om discussies over het verschil tussen talen en dialecten te voorkomen. Tabel 1 geeft de stand van zaken weer met betrekking tot een aantal taalvariëteiten en hun juridische status. Daar is het Gelders Kleverlands aan toegevoegd, omdat er plannen bestaan tot het opstellen van een aanvraag voor erkenning, zoals beschreven in Werkgroep Plan Erkenning Gelders Kleverlands (2022).

	Juridische status	Erkenning	Evaluatie Taalunie
Fries	Erkend	Wettelijk + handvest III	Hit
Nedersaksisch	Erkend	Handvest II	False Alarm
Limburgs	Erkend	Handvest II	False Alarm
Zeeuws	Afgewezen	--	Correct Rejection
Brabants	NA, gestopt	--	NA
Bildts	Afgewezen	Taalunie ondersteunt het Bildts, infrastructurele voorzieningen	Correct Rejection
Gelders Kleverlands	Plan voor een aanvraag	??	NA

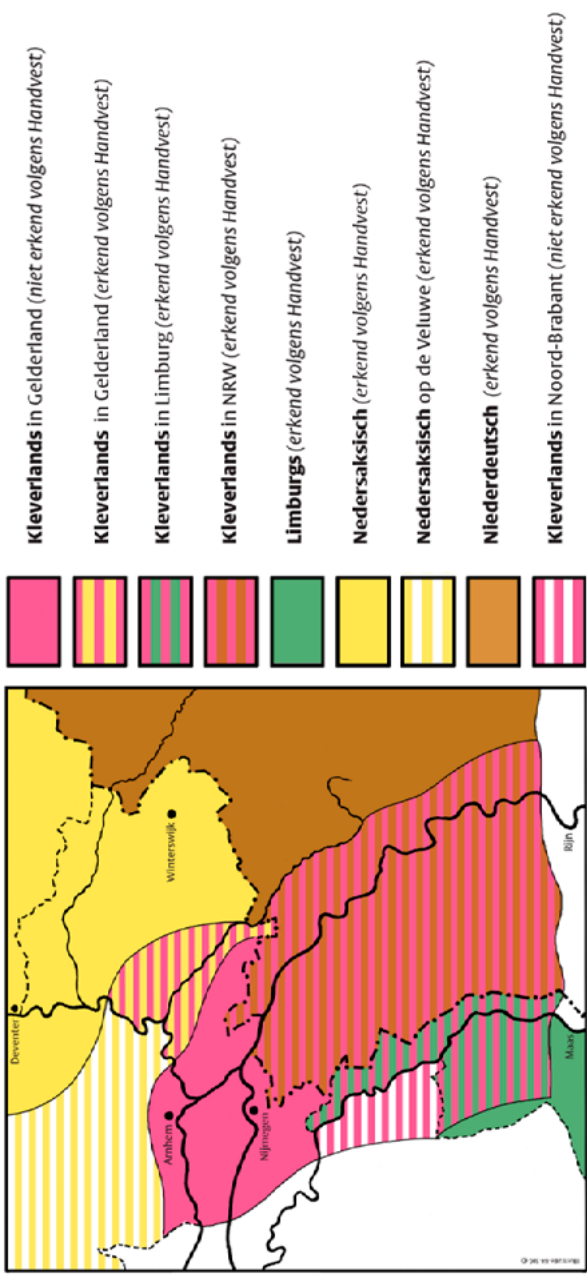
Tabel 1. Regionale taal(variëteiten) en hun juridische status en erkenning.

Bennis en Boef (2019) hebben nog een nieuwe term en concept willen toevoegen in de discussie rondom erkenning: de TUET, de Taalunie-Erkende Taal. Hierdoor kunnen alle streektaalen en dialecten erkend worden als taal en stelt de Taalunie haar infrastructuur open, zoals voor het Bildts is gebeurd. De erkende regionale talen horen hier ook bij, maar deze formulering is tegelijkertijd een veroordeling van de erkenning van deze talen. Dat blijft onrechtmatig en de conclusie melden ze nog nadrukkelijk: “Met betrekking tot het streektaalbeleid bevindt de Taalunie zich in een ongelukkige impasse die veroorzaakt is door een ongelukkig gebruik van het Europese Handvest voor regionale talen of talen van minderheden.” Van Oostendorp (2019) meldt nog dat twee jonge politici een doorslaggevende rol hebben gespeeld in de erkenning van het Nedersaksisch in de Tweede Kamer: Henk Kamp en Johan Remkes. Zij hebben intussen zeer invloedrijke posities bekleed in Nederland.

Hoe politiek en taalkunde elkaar kruisen wordt nog eens bijzonder duidelijk in de afbakening van de regionale talen. Bij het Limburgs is dat eigenlijk nog het eenvoudigst duidelijk te maken. Het is een politieke afbakening: het Limburgs wordt gesproken in de Nederlandse provincie Limburg. Het Limburgs omvat weliswaar verschillende dialectgebieden en deze afbakening sluit de dialecten van de buurlanden uit. Het grensoverschrijdend perspectief delft het onderspit. De provincie Friesland omvat ook het Stellingwerfs en dat behoort taalkundig tot het Nedersaksisch. Het Nedersaksisch verder nog liefst drie gehele provincies omvat: Groningen, Drenthe en Overijssel. Gelderland is wat lastiger. Waar lopen daar de grenzen?

Figuur 1 laat de afbakeningsproblemen van het Gelders Kleverlands zien. Er zijn nogal wat overlappingsen, met gemengde kleuren. De betreffende kaart laat helder zien hoe politieke beslissingen (erkenningen en landsgrenzen) en taalkundige overwegingen (de afbakening van dialectgebieden) elkaar kunnen dwarsbomen. Het Kleverlands overschrijdt de landsgrens, maar de betreffende dialecten worden toegerekend aan de overkoepelende erkende regionale taal, die weer anders heet afhankelijk van het land (zie vooral Niederdeutsch vs. Nedersaksisch).

In 2019 verscheen het advies aan de Taalunie van de Adviescommissie Taalvariatie: *Visie op Taalvariatie en Taalvariatiebeleid*, een advies dat is overgenomen door de Taalunie in het Implementatieplan Taalvariatiebeleid. Het rapport erkent het belang van registergevoeligheid (het concrete perspectief en gedrag van de taalgebruiker) en het pluricentrische karakter van de Nederlandse taal, maar het blijft behelpen met de regionale talen. Dat wordt duidelijk in Tabel 2 waarin ik de visie van de Taalunie voor 2019 afzet tegen die van na 2019.

Figuur 1 De afbakening van Klevers Gelderlands in relatie tot de naburige regionale talen, het Limburgs, het Nedersaksisch en het Niederdeutsch

	Voor 2019	Na 2019	Toelichting
Regionale talen	Erkenning is onrechtmatig	Erkenning is een feit; spreker Limburgs en Nedersaksische zijn tweetalig	Na 2018 juridisch correcte aanpassing in de benaming
Rechtmatigheid	Limburgs en Nedersaksisch ten onrechte erkend	Andere regionale talen ten onrechte niet erkend	De Taalunie adviseert negatief over de erkenning van het Zeeuws en het Bildts
Perspectief	Het hele Nederlandse taalgebied	Alle variëteiten (incl. dialecten, sociolecten) in het hele Nederlandse taalgebied; een dialectspreker is eentalig	Dialecten vallen onder het taalvariatiebeleid, ook dialecten in Limburg en in het Nedersaksisch gebied

Tabel 2. Vergelijking van de zienswijze van de Taalunie voor en na het verschijnen van het advies over taalvariatie en taalvariatiebeleid in 2019.

Tabel 2 laat zien dat de nieuwe visie een spagaat oplevert in de tegenstelling tussen tweetaligheid en taalvariatie. Een Limburgse lokale taalvariëteit is deel van de regionale taal volgens het Handvest, in het licht van het taalvariatiebeleid van de Taalunie is het een dialect van het Nederlands. Dat verschil in opvatting klinkt ideologisch tamelijk onschuldig, misschien zelfs wat naïef, en het staat ver van een strakke en klassieke ideologie van één natie, één volk, één taal. Aan de andere kant sluit het niet duidelijk aan bij wat een Europese ideologie genoemd kan worden, nl. van een verenigd Europa dat bestaat uit een conglomeraat van regio's. In elk geval lijkt de Taalunie een actief verzet tegen de erkende regionale talen te hebben opgegeven.

Met andere woorden, de verantwoordelijkheid voor het beleid voor de regionale talen als aparte talen (Fries, Nedersaksisch en Limburgs) ligt bij de Nederlandse overheid en de betreffende provincies zelf. Het gaat dan om meertaligheidsbeleid, niet om taalvariatiebeleid. Limburgs gekleurd Nederlands en Nedersaksisch gekleurd Nederlands vallen wel onder Taaluniebeleid, net zoals het Nederlands van de Friezen. De Taalunie op haar beurt wil beleid voeren voor alle dialecten die onderdeel zijn van het dialectcontinuüm in het Nederlandse taalgebied. Die bestrijken voor Vlaanderen en Nederland het hele gebied van de zuidwestelijke West-Vlaamse (en bij uitbreiding de Frans-Vlaamse) dialecten tot aan de noordoostelijke Nedersaksische dialecten.

Toch zitten aan dat perspectief ideologische kanten. Het taalvariatiebeleid is gestoeld op een inclusief beleid. Geen enkele dialect wordt uitgesloten. Het is echter wel inclusiviteit vanuit een overkoepelend, dominant perspectief: het Nederlandse taalgebied. Dat gebied wordt gekenmerkt door landsgrenzen die dwars door dialectgebieden gaan. Het is een hiërarchische inclusiviteit (het paraplubegrip, de aanduiding van het Nederlands als cultuurtaal, het concept van een continuüm), met het Nederlands op de troon. Ik zou willen pleiten voor een perspectief, een ideologie, die sterker uitgaat van een minder dominante, meer nevenschikkende inclusiviteit, om ruimte te geven aan variatie in opvattingen, aan regio's en aan hun autonomie.

Om blijvende spraakverwarring in bovenstaande kwesties te voorkomen zou ik het volgende willen voorstellen:

- *Juridisch*: accepteer erkenning, ook door partijen die daar minder gelukkig mee zijn en daar geen bevoegdheid in hebben, zoals de Taalunie; erkenning is de bevoegdheid van de overheid, niet van taalkundigen en niet van de Taalunie. De bevoegdheid van de overheid is gebaseerd op het democratisch principe waarin oordelen en ervaringen van burgers een beslissende rol spelen, ook in Europees perspectief, met de Raad van Europa als 'bewaker' van de democratie in Europa en de correcte implementatie van het handvest.

- *Terminologisch*: (1) onderscheid regionale talen en lokale variëteiten; (2) gebruik het woord streektaal alleen in de zin van een aan een regio gebonden variëteit van de regionale talen en van het Nederlands; (3) vermijd de paraplu-interpretatie van de Nederlandse standaardtaal als overkoepelend of verbindend concept voor alle taalvariëteiten die in het Nederlandse taalgebied gesproken worden.
- *Taalpolitiek*: het is primair aan de sprekers van een taalvariëteit om te bepalen hoezeer emotie en identiteit met hun taalvariëteit vervlochten zijn, niet aan taalkundigen. Boeve en Bennis (2019), beide taalkundigen, hechten meer waarde aan de landsafgrenzing dan aan een emotionele band. Uiteraard is het aan te bevelen om wetenschappelijk onderzoek te doen, van sociolinguïstische aard, naar de sociale betekenis en positie van taalvariëteiten.
- *Taalkundig*: maak een scherp onderscheid tussen wetenschappelijke en ideologische argumenten.

Verder is het voor taalkundig en zeker voor psycholinguïstisch onderzoek van belang om de concepten van taalvariatie en meertaligheid een plek te geven in een omvattend theoretische kader een plek te geven. Van Hout en Muysken (2017) doen nadrukkelijk een poging om het algemenere begrip variabiliteit een centrale plek te geven in de discussie over het onderscheid van taalvariatie versus meertaligheid (ze vergelijken de Laboviaanse variatielinguïstiek met de taaltypologische aanpak van Greenberg).

Referenties

- Bennis, H. & E. Boef (2019). De Taalunie, taalbeleid en streektalen. In: V. De Tier, A.S. Ghyselen & T. van de Wijngaard (red.), *De wondere wereld van de streektaalgrenzen*. Leiden: Stichting Nederlandse Dialecten, 77-84.
- Hoppenbrouwers, C. (1990). *Regiolect, van dialect naar Algemeen Nederlands*. Coutinho, Muiderberg.
- Raadwerkgroep het Bildts (2016). *Taalunieadvies over de erkenning van het Bildts*. Eigen uitgave Taalunie. taalunie.org/publicaties/63/taalunieadvies-over-de-erkenning-van-het-bildts
- Adviescommissie Taalvariatie (2019). *Rapport van de Adviescommissie Taalvariatie*. Eigen uitgave Taalunie. taalunie.org/publicaties/88/visie-op-taalvariatie-en-taalvariatiebeleid
- Algemeen Secretariaat van de Taalunie (2019). *Implementatieplan taalvariatiebeleid*. Eigen uitgave Taalunie. taalunie.org/publicaties/61/implementatieplan-taalvariatiebeleid
- Van Ginneken, J. (1943). *De studie der Nederlandsche streektalen*. Amsterdam: Elsevier.

- Van Hout, R. & P. Muysken (2016). Taming chaos. Chance and variability in the language sciences. In: K. Landsman & E. van Wolde (red.), *The Challenge of Chance, The Frontiers Collection*. Springer, 247-266.
- Van Oostendorp, M. (2019). Taalwetenschap en streektaalbeleid. De casus Europees Handvest voor Regionale Talen of Talen van Minderheden. In: V. De Tier, A.S. Ghyselen & T. van de Wijngaard (red.), *De wondere wereld van de streektaalgrenzen*. Leiden: Stichting Nederlandse Dialecten, p. 85-91.
- Werkgroep Plan Erkenning Gelders Kleverlands (2022). *Het Kleverlands in Gelderland. Een dialect tussen wal en schip*. Eigen uitgave.

Het taalvariatierrapport en het streektaalbeleid van de Taalunie: een gesprek met Kris Van de Poel en Reinhild Vandekerckhove

Eva Marie Thebes & Gunther De Vogelaer (transcriptie)¹

In 2019 presenteerde de Taalunie een rapport waarin een 'nieuwe' visie op taalvariatiebeleid werd geformuleerd. Daar wilden we op de streektaalconferentie graag over praten met Kris Van de Poel, Algemeen Secretaris van de Nederlandse Taalunie, en met Reinhild Vandekerckhove, hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de Universiteit Antwerpen en voorzitter van de adviescommissie. Taalwetenschapper Anne-Sophie Ghyselen polste in een duo-interview naar het hoe en waarom van het rapport.

AG: Mevrouw Van de Poel, waarom moest het taalvariatierrapport er komen? Waarom hebben jullie een adviescommissie samengeroepen?

KP: Eigenlijk is het taalvariatierrapport tot stand gekomen vanuit een vraag van het Taalunieplatform Onderwijs Nederlands en Nederlands als tweede taal. Nogal wat leraren weten niet goed hoe ze moeten omgaan met de wensen vanuit het beleid – waar sterk ingezet wordt op eindtermen, beleidsplannen en prioriteiten – als ze kijken naar wat er in de klaspraktijk leeft: de variatie, het dialect, de meertaligheid, ook de tussentaal uiteraard. Vanuit die bezorgdheid vanuit het veld heeft de Taalunie een advies laten opstellen.

Het Algemeen Secretariaat van de Taalunie kan advies vragen over bepaalde problematieken en die adviezen kunnen dan aangeboden worden aan de ministers. De Taalunie houdt zich bezig met wat Nederland en Vlaanderen verbindt, dat is het Nederlands, meer bepaald de standaardtaal. Maar die standaardtaal is al heel lang geleden ook gedefinieerd als een pluricentrische taal: er is niet één Nederlands, er zijn verschillende 'Nederlandsen', die in de adviesvorming dus meegenomen moesten worden.

¹ Institut für Niederländische Philologie, Universität Münster.

AG: Reinhild, kan jij als voorzitter van de adviescommissie de kern samenvatten van het taalvariatieadvies?

RV: De kern van het advies is niet wat velen erin gelezen hebben – namelijk: laat die taalnorm maar voor wat die is – maar een oproep tot respect voor taalvariatie en tot een meer inclusieve benadering van het Nederlands. De bedoeling was om recht te doen aan de veranderende taalrealiteit en ook aan de veranderende standaardtaalrealiteit. Er is al vaak gesproken over meertaligheid en het belang van meertaligheid en het is natuurlijk een feit dat vandaag meer mensen dan ooit Nederlands leren als tweede taal, als derde taal. En dan is de vraag: als je naar een realistisch taalbeleid wilt, kan je dan vasthouden aan een strakke standaardtaalnorm waar geen plaats is voor variatie. De kern van het rapport is eigenlijk een oproep naar een meer inclusieve benadering van de taalrealiteit en standaardtaalrealiteit, een iets meer ontspannen omgang met de taalnorm.

Onder meer vanuit het onderwijsnetwerk van de Taalunie kwam er een vraag naar een nieuw adviesrapport. Een kernbegrip in het adviesrapport is registergevoeligheid, bijvoorbeeld in onderwijscontexten. Dat betekent ook dat je leerlingen ertoe brengt om in bepaalde contexten te streven naar hun beste taal.

Er was nog een tweede aanleiding trouwens voor het rapport. Het vorige adviesrapport taalvariatie dateerde van 2003. Suriname is bij de Taalunie gekomen in 2004. Dus wat dat betreft moest er ook wel een correctie gebeuren. Want de Taalunie, en dat staat ook in ons adviesrapport, wil inzetten op bijvoorbeeld corpusplanning en documenteren van variatie en dergelijke meer.

AG: Een inclusief rapport. Hoe ga je te werk? Er hebben verschillende taalkundigen bijgedragen, die meestal bezig zijn met het objectief beschrijven van variatie. Hoe kom je dan tot een advies?

RV: Wij als commissie hadden niet de opdracht om beleid uit te tekenen, onze opdracht was: schets een *kader* voor het taalvariatiebeleid. Dus daarmee zaten wij wel in een enigszins comfortabele positie als taalwetenschappers. Wij waren een commissie met taalwetenschappers, allemaal variatietaalkundigen, sociolinguïsten, dialectologen met een heel mooie spreiding over Vlaanderen en Nederland: Stefan Grondelaers (Radboud Universiteit Nijmegen), Frans Hinskens (Meertens Instituut KNAW & Vrije Universiteit Amsterdam), Sjaak Kroon (Tilburg University), Stefania Marzo (Katholieke Universiteit Leuven), Jos Swanenberg (Tilburg University), Hans Van de Velde (Fryske Akademy), Jacques Van Keymeulen (Universiteit Gent) en mezelf. Deels gelijkgezinden. omdat we de variatieachtergrond hebben, maar ook daarbinnen

zaten sommige leden wat strakker op de piste van de standaardtaalideologie en van normbehoud, terwijl anderen sterker of helemaal voor de variatiekaart gingen. We hadden het geluk dat de Taalunie ons veel tijd gegund heeft. Uiteindelijk is de visietekst geen compromistekst geworden tussen twee partijen maar op een heel organische manier een tekst waar iedereen zich achter kon scharen.

AG: Wat is er dan gebeurd met die tekst? Hoe is achteraf de vertaalslag gemaakt naar het beleid?

KP: Als een adviestekst bij het Algemeen Secretariaat belandt, is het de bedoeling om die aan te bieden aan de beleidsmakers, het Comité van Ministers. Op dat ogenblik heeft het Comité van Ministers beslist dat het op basis van de adviesteksten, hoe waardevol die ook waren, voor Nederland en Vlaanderen gezamenlijk geen beleid wilde of kon uittekenen. En dat betekent dat de adviesteksten adviesteksten zijn gebleven.

V.l.n.r.: Reinhild Vandeckerckhove en Kris Van De Poel (foto Guido Van den Troost)

AG: Dus is er vergaderd voor niets?

KP: Nee, dat denk ik niet.

RV: Het onderwijsnetwerk is er wel degelijk mee aan de slag gegaan.

KP: Ja. Er is een implementatie gemaakt. Dat heeft geleid tot een tweede advies, dat onderwijsgericht was. En het heeft ook geleid tot het inzicht dat het Nederlands echt meertalig is. We zien ook dat er een groot verschil is in hoe met regionale taal omgegaan wordt in Nederland en in Vlaanderen.

Daarnaast is het een opdracht van de Taalunie om taalinfrastructuur ter beschikking te stellen zoals woordenboeken, databanken, grammatica's die zorgen dat de taalgebruiker ondersteund wordt, in het leren, in het omgaan met de taal. En het is die infrastructuur die we dus nu ook ter beschikking stellen van de regionale talen. Een goed voorbeeld daarvan is het Bildts. Het Bildts heeft zichzelf geprofileerd als een mengtaal, als een 'dialect' van het Nederlands, ingebed in een Friese context. Samen met de Fryske Akademy is er nu een plan uitgewerkt om het Bildts te ondersteunen en te zorgen dat met de infrastructuur die er ter beschikking staat bij het Instituut voor de Nederlandse Taal (INT) het Bildts ook een echte goede basis krijgt om verder te groeien.

Op een vergelijkbare manier hebben we ook een gesprek gehad over een handleiding voor nieuwkomers in Limburg. Nieuwkomers in Limburg willen Limburgs leren, willen het zich eigen maken. Daarvoor is er een leermethode ontwikkeld en ook daarvoor bieden we via het INT de infrastructuur aan om te zorgen dat er een taaldidactisch spel online kan geplaatst worden.

AG: Dat is dus allemaal deel van dat implementatieplan?

KP: Het Comité van Ministers bepaalt het beleid op basis van prioriteiten, op basis van wat op dit ogenblik belangrijk is. Nu is dat: het leesoffensief, de opvolging van de PIRLS- en de PISA-toetsen. De ministers kijken altijd naar wat Nederland en Vlaanderen verbindt. En dat is belangrijk: verbinden en versterken. Met het implementatieplan hebben we de bocht richting onderwijs weer gemaakt, waar oorspronkelijk ook de vraag vandaan kwam. Met het implementatieplan hebben we ook het werkplan voor Suriname gevoed, wat ook een van de vragen was. Maar verder kunnen we alleen maar zeggen: dit is iets wat Nederland en Vlaanderen *samen* doen. Ten slotte, vóór het woord Taalunie staat ook nog een epitheton: *Nederlandse* Taalunie. Niet Limburgse Taalunie, niet Zeeuwse Taalunie. Uiteraard kunnen we samenwerken en we stellen graag, in de mate van het mogelijke, taalinfrastructuur ter beschikking zodat de streektaalen zich verder kunnen ontwikkelen.

AG: Hoe is die tekst onthaald? Heeft die deining teweegebracht?

RV: Daar zaten we in een onmogelijke spreidstand. In Nederland heeft de tekst nauwelijks enige rimpeling veroorzaakt, behalve misschien bij enkele mensen vanuit de hoek van de regionale talen. Maar in Vlaanderen is wel wat commotie veroorzaakt, nadat een van de leden van onze commissie, Stef Grondelaers, op basis van de adviestekst een opiniestuk in *De Standaard* publiceerde. Toen was het hek ineens van de dam.

Vooraf zijn appel aan de VRT om een voorhoederol te gaan vervullen in wat hij noemde de de-ideologisering of de ontideologisering van het denken rond de standaardtaal schoot bij velen in het verkeerde keelgat. Zijn pleidooi was: de VRT heeft destijds de voorhoederol vervuld om mensen met de beste bedoeling van de wereld ervan te overtuigen dat er maar één goede taal is, laat ze nu ook een voorhoederol vervullen om mensen op een meer ontspannen manier met de norm te leren omgaan. Dat heeft best wel wat reacties veroorzaakt, ook van een aantal bekende of minder bekende mensen. Ik herinner me dat Jan Becaus, voormalig nieuwsanker, zei: "die mensen van die adviesgroep die organiseren een georganiseerde taalverloederingsactie." Een docent van de VUB reageerde ook heel pittig. De boodschap "wij willen niet aan de norm tornen, maar we pleiten voor een meer ontspannen omgang met de norm", is gewoon een ontzettend moeilijke boodschap in Vlaanderen.

Ik kan wat dat betreft nog een anekdote vertellen: ik kreeg in die periode ook telefoon van iemand van een kabinet – ik ga geen namen noemen – die me een beetje vermanend toesprak, met een sterk Brabants accent: "Kijk, we moeten gaan voor de standaardtaal, en niets dan de standaardtaal." Ik imiteer zijn accent niet, want ik ben daar niet toe in staat als West-Vlaamse. Ik dacht achteraf waarom heb ik nu de moed niet gehad om te zeggen: onze adviestekst pleit voor tolerantie ten opzichte van *uw* Nederlands. Want dat was eigenlijk kern van de zaak. Daar zie je de hele schizofrenie van de Vlamingen, die vasthouden aan een quasi onbereikbaar standaardtaalideaal. Op het moment dat we pleiten om leerlingen wel degelijk standaardtaal te leren, maar daarbij uit te gaan van een realistische norm, een meer inclusief Nederlands waar regionale en etnische variatie is toegelaten, krijg je in Vlaanderen zeer behoudsgezinde reacties vanuit bepaalde hoeken. Dus ja, dat heeft echt wel aardig wat reacties teweegebracht.

AG: En het rapport zelf: heb je de indruk dat dat circuleert of ligt dat ergens stof te vergaren in een kast?

RV: We zijn daar wel een beetje de boer mee op gegaan. Ik ben een aantal keer gaan spreken in onderwijsnetwerken en het voordeel is geweest dat het onderwijsnetwerk van de Taalunie het wel degelijk opgepakt heeft. Omdat minstens twee commissieleden, Sjaak Kroon en Frans Hinskens, ook in die commissie voor de tekst voor het onderwijs zaten, was er wel continuering. Dus ik heb de indruk dat dat wel her en der is opgepikt. Er is natuurlijk altijd het gevaar dat het een beetje uit de aandacht gaat, maar in het onderwijs is men al een stap verder.

Mirjam Günther-van der Meij aan het woord (foto Guido Van den Troost)

Waar ko’j vort? Streektaal(beleid) in het basisonderwijs in Nederland

Mirjam Günther-van der Meij¹

1. Inleiding

Nederland is talig en cultureel gezien een zeer divers land. Naast het Nederlands, kennen we het Fries als tweede rijkstaal en diverse andere streektaalen en dialecten, naast verschillende migrantentalen. Ondanks wettelijke ruimte voor streektaalonderwijs en vele initiatieven van streektaalorganisaties en het onderwijsinstanties is er in de dagelijkse onderwijspraktijk nog altijd slechts geringe aandacht voor streektaal. Ook thuis wordt de streektaal niet veel meer doorgegeven, zoals blijkt uit onderzoek van Driessen (2012) en uit de UNESCO-wereldatlas van bedreigde talen. Dat terwijl streektaal belangrijk is als het gaat om de (taal)ontwikkeling van kinderen maar ook voor hun welbevinden, voor een open perspectief naar andere talen en culturen, en zelfs voor de kansen op de arbeidsmarkt. In deze bijdrage wordt het streektaal(beleid) in het basisonderwijs besproken. Het gaat in op de wettelijke ruimte om streektaalonderwijs te geven, de (streek)taal/meertaligheidsprojecten die de afgelopen vijf jaar ontwikkeld zijn door het lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid van NHL Stenden Hogeschool en de rol van de Pabo in streektaalonderwijs.

2. Streektaal in Nederland

2.1. Nederlandse streektaalen

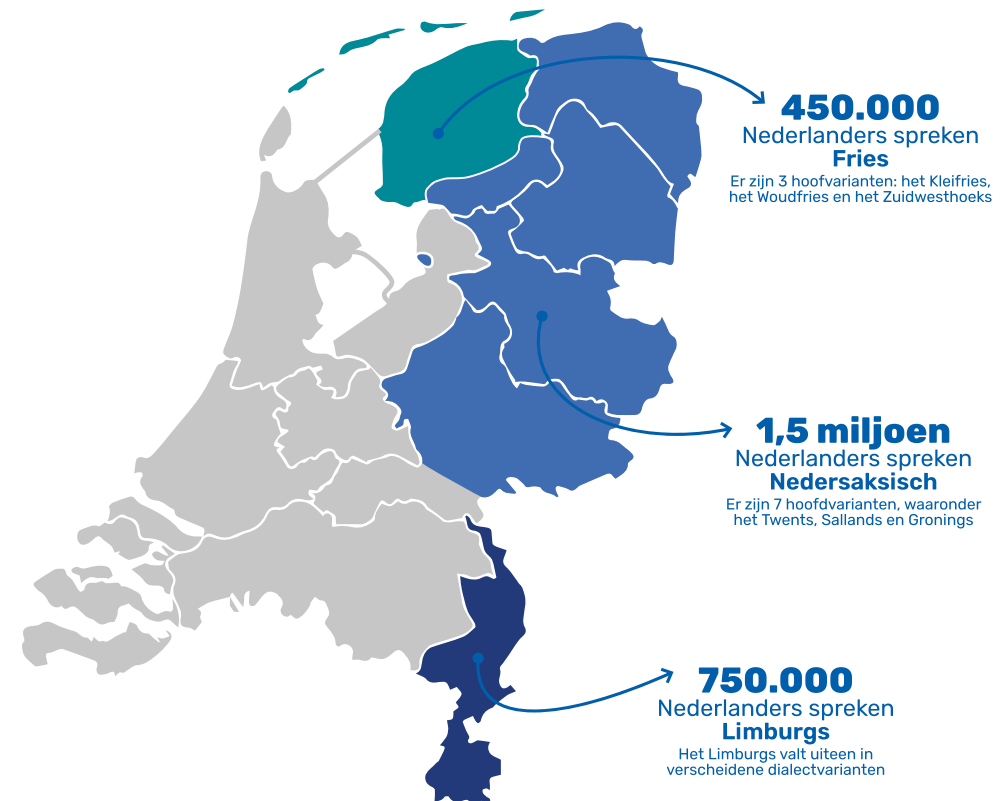
In Nederland kennen we 3 erkende streektaalen: het Fries, het Nedersaksisch en het Limburgs (figuur 1). Deze drie streektaalen zijn opgenomen in het *Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden*. Dat wil niet zeggen dat

¹ Lectoraat Meertaligheid & Geletterdheid, NHL Stenden hogeschool.

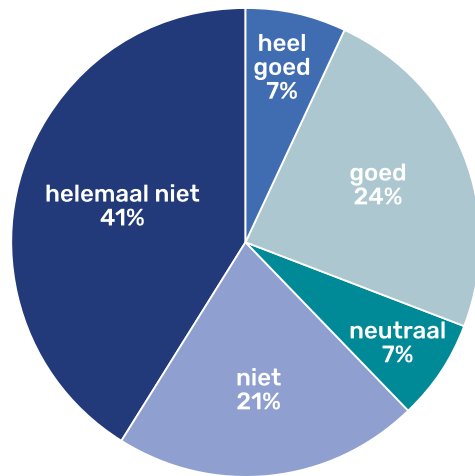
de andere dialecten, Zeeuws, Brabants, etc. minder zijn of onderdoen voor deze talen. Het Handvest dient als basis voor de nationale wetgeving betreffende de bescherming en bevordering van de talen in de lidstaten van de Raad van Europa. Omdat de demografische, sociale, politieke en economische situatie van de talen die onder de definitie van het verdrag vallen zeer uiteenloopt, maakt het Handvest het mogelijk voor elke taal een eigen pakket maatregelen ter bescherming en bevordering vast te leggen die nuttig en/of nodig zijn voor de betreffende taal. De verplichtingen die ten aanzien van het Handvest aangegaan worden, kunnen dus sterk verschillen tussen staten en ook tussen de erkende talen binnen een staat. Alle aldus in het Handvest erkende talen hebben dan nog niet dezelfde status. Talen die onder Deel III van het Handvest vallen (zoals het Fries) genieten de grootste erkenning. Dit houdt onder meer in dat er onderwijs in wordt gegeven en dat juridische transacties die de taal als voertaal hebben, worden erkend. Talen die onder Deel II vallen (in Nederland zijn dit het Nedersaksisch en Limburgs) genieten weliswaar erkenning en het gebruik ervan wordt door de overheid gestimuleerd, maar dit alles gaat minder ver dan Deel III: rechten kunnen er in de praktijk niet aan worden ontleend.

2.2. Streektaalenvitaliteit

Uit de UNESCO-wereldatlas voor bedreigde talen blijkt dat streektaalenvitaliteit nauwelijks meer overgedragen wordt tussen generaties. De staat van zowel het Nedersaksisch als het Limburgs wordt in de atlas als 'kwetsbaar' aangemerkt en het Fries als 'mogelijk kwetsbaar' (World Atlas of Languages, geraadpleegd van <https://en.wal.unesco.org/discover/languages>). Uit verschillende Nederlandse onderzoeken naar het percentage streektaalsprekers (Driessen, 2012; Schmeets & Cornips, 2021) blijkt ook dat het aantal streektaalsprekers vooral onder jongeren afneemt. Schmeets en Cornips melden in hun onderzoek dat in de leeftijdscategorie van 15-45 11% thuis in een regionale taal of dialect spreekt. Bij de categorie 45-55 jaar spreekt 14% een regionale taal of dialect en bij 55-plussers is dat 20%. Dit geeft aan dat wat Driessen al in 2012 zag, namelijk een afnemend aantal jongere generatie streektaalsprekers. Uit een klein onderzoek aan de Pabo Emmen van NHL Stenden Hogeschool uit 2021 (Günther-van der Meij, 2021) bleek ook dat niet veel studenten het Drents nog meekrijgen vanuit huis, zoals Figuur 2 laat zien.

Figuur 1: Overzicht van de erkende streektaalenvitaliteit in Nederland (Provincie Fryslân, 2020; Cornips, 2012; Driessen, 2012).

Figuur 2: Inventarisatie Drentssprekende studenten Pabo Emmen, NHL Stenden Hogeschool (N=29).

Dit is een illustratie van voorgaande en daaropvolgende studie jaren, ook voor de NHL Stenden Hogeschool Pabo-locaties in Assen en Groningen. Studenten geven aan het Nedersaksisch voornamelijk nog via grootouders te horen en het thuis met hun ouders niet te spreken. Studenten betreuren dit soms, zoals de volgende quote van een Groningse Pabo-student aangeeft.

Mijn ouders hebben me geen Gronings geleerd. We spraken ABN. Op familiefeestjes met ooms en tantes, opa's en oma's praat iedereen Gronings. Het voelt nu net alsof ik er niet bij hoor.

Als de streektaal steeds minder van generatie op generatie doorgegeven wordt, dan wordt daarmee de rol van het onderwijs mogelijk nog belangrijker. Gelukkig bieden de Wet op het primair onderwijs en de nieuwe kerndoelen Nederlands voor het primair onderwijs ruimte om dit te doen, zoals besproken wordt in paragraaf 3.

3. Wetgeving ten aanzien van streektaalonderwijs

3.1. Wet op het primair onderwijs

De Wet op het primair onderwijs biedt ruimte om onderwijs te geven in de streektaal. Er mag volgens de wet in het primair onderwijs lesgegeven worden in een regionale minderheidstaal, zoals blijkt uit Artikel 9, Lid 13:

Het onderwijs wordt gegeven in het Nederlands. Daar waar naast de Nederlandse taal, de Friese taal of een streektaal in levend gebruik is, kan de Friese taal of de streektaal mede als voertaal bij het onderwijs worden gebruikt. Voor de opvang in en de aansluiting bij het Nederlandse onderwijs van leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond kan de taal van het land van oorsprong mede als voertaal bij het onderwijs worden gebruikt, overeenkomstig een door het bevoegd gezag vastgestelde gedragscode.

Daarnaast kan er wettelijk gezien in het po les worden gegeven in een regionale minderheidstaal, zoals het Fries in Fryslân.

(Wet op het Primair Onderwijs, Artikel 9, lid 13. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2024, 1 januari), geraadpleegd van https://wetten.overheid.nl/BWBR0003420/2024-01-01#HoofdstukI_TiteldeelIII)

Het Fries is een verplicht vak in het primair onderwijs. Dat geldt (nog) niet voor de andere streektaalen in Nederland. Echter, zoals de wettekst laat zien, kunnen scholen ervoor kiezen om streektaal als instructietaal te gebruiken.

3.2. Kerndoelen Nederlands Primair Onderwijs

Naast de wetgeving, bieden ook de recent verschenen conceptkerndoelen Nederlands voor het primair onderwijs voldoende mogelijkheden tot het integreren van streektaal in het onderwijs. De inhoud van Kerndoel 15 - Taalvariatie is weergegeven in Tabel 1.

Deze aanpassing in de kerndoelen biedt potentiële ruimte om streektaal een structurelere plek te geven in het onderwijs. Daarvoor is naast kennis en vaardigheden (besproken in paragraaf 5), ook een positieve attitude nodig. Voor het bevorderen van die positieve attitude onder beleidsmakers, leerkrachten, ouders en leerlingen, moet het belang en doel van het aanbieden van streektaalonderwijs duidelijk zijn. Dit wordt besproken in de volgende paragraaf.

Kerdoel 15	Taalvariatie
Doelzin	De leerling beschouwt het bestaan en gebruik van verschillende talen en taalvariëteiten in relatie tot het Nederlands
	• beschouwen van de meest voorkomende taalvariëteiten van het Nederlands: school- en vaktaal, groeps- en streektaalen; • verkennen van de contexten waarin verschillende talen en taalvariëteiten worden gebruikt;
Het gaat hierbij om	• verkennen van oordelen over verschillende talen en taalvariëteiten; • verkennen van overeenkomsten en verschillen tussen het Nederlands en andere talen en taalvariëteiten op klank-, woord- en zinsniveau.
Te denken valt aan	• bespreken van de keuze voor een taal of taalvariëteit door een influencer; • een rol spelen in een rollenspel of toneelstuk waarbij je een passende taal of taalvariëteit kiest voor jouw rol.

Tabel 1: Conceptkerndoel 15, Taalvariatie (SLO, 2023: 20).

4. Belang en uitdagingen van streektaalonderwijs

4.1. Belang van streektaalonderwijs

Als het gaat over het belang van streektaalonderwijs dan zijn het behoud van de regionale cultuur en identiteit en het tegengaan van taalverlies de belangrijkste insteek. Zeker nu, zoals in paragraaf 2 werd besproken, de streektaal in het dagelijkse huishouden steeds minder gesproken wordt. Daarnaast is de attitude tegenover streektaal niet altijd even positief. En juist dat laatste is nodig voor succesvol streektaalonderwijs: een positieve attitude tegenover streektaal zorgt voor een positieve open houding tegenover streektaal waardoor leren vergemakkelijkt wordt. Helaas hebben streektaalen vaak te lijden onder hardnekkige stigma's. Zo vertelde Brabander Sven van der Hulst in de serie 'Dealen met je dialect': 'Mensen denken dat je een boerenlul bent en je wordt minder serieus genomen. Ook wordt er vaak naar de makkelijke weg gezocht en gezegd: 'Hé Brabo, kom je mee?', terwijl ik veel meer ben dan alleen een

Brabander.' En de Fries Hendrik Tamsma zegt 'Bij een sollicitatie moest ik een groep toespreken. Ik zag ze elkaar aanstoten en sommigen begonnen te gniffelen.' (NOS op 3, 2017, geraadpleegd via <https://nos.nl/op3/artikel/2194300-dealen-met-je-dialect-ze-zien-ons-als-boeren-bierzuipers-klompdraggers>). Streektaal wordt vaak gezien als een taal die niet op school hoort, zoals professor Arjen Versloot aangeeft:

"Heel lang werd het kinderen ook verboden om met de streektaal te spreken. De oudere generaties zullen zich dat waarschijnlijk nog wel herinneren op school. Dat mocht niet, want je moest allemaal beschaafd spreken."

Hoogleraar Germaanse Taalkunde Arjen Versloot in De Nieuws BV (7 mei 2021)

Gelukkig zien we dat streektaal in de media en in de muziek steeds meer gebruikt en daarmee geaccepteerd en 'gewoon' wordt. En dit is nodig om de omslag te kunnen maken naar het omarmen en trots zijn op de streektaal, zoals ook Sallabank omschrijft:

Attitudes en ideologieën zijn de sleutel tot het behouden of verdwijnen van talen. Negatieve attitudes worden vaak door sprekers geïnternaliseerd en een taal wordt gestigmatiseerd. (Sallabank, 2012: 104)

Het verhogen van een positieve attitude met betrekking tot streektaal begint bij erkenning: als de thuistaal van leerlingen op school wordt geaccepteerd en ook wordt gezien als een bron voor het leren, dan heeft dat voor leerlingen een positieve invloed op hun zelfvertrouwen, hun mate van welbevinden en het gevoel tot de schoolgemeenschap te behoren, en daarmee op het leerproces. Ook de PO-Raad (2017) onderstreept de cruciale rol van moedertalen voor het schoolsucces van meertalige leerlingen: zich welkom voelen en de moedertaal inzetten als brontaal voor het leren. Dat geldt voor ongeacht welke taal: of dat nou een streektaal, een buurtaal of een migrantentaal is. De streektaal is dus ook een brontaal voor leren en hier kan in het onderwijs mee gewerkt worden als de taal waarop leerlingen de schooltaal verder bouwen.

4.2. Uitdagingen van streektaalonderwijs

Dat de streektaal in het onderwijs integreren uitdagingen kent, is bekend. Naast de negatieve attitudes die in paragraaf 4.1 besproken werden, is één van de voornaamste problemen dat streektaal niet standaard onderdeel van het curriculum is (met uitzondering van het Fries in Friesland). Daarnaast

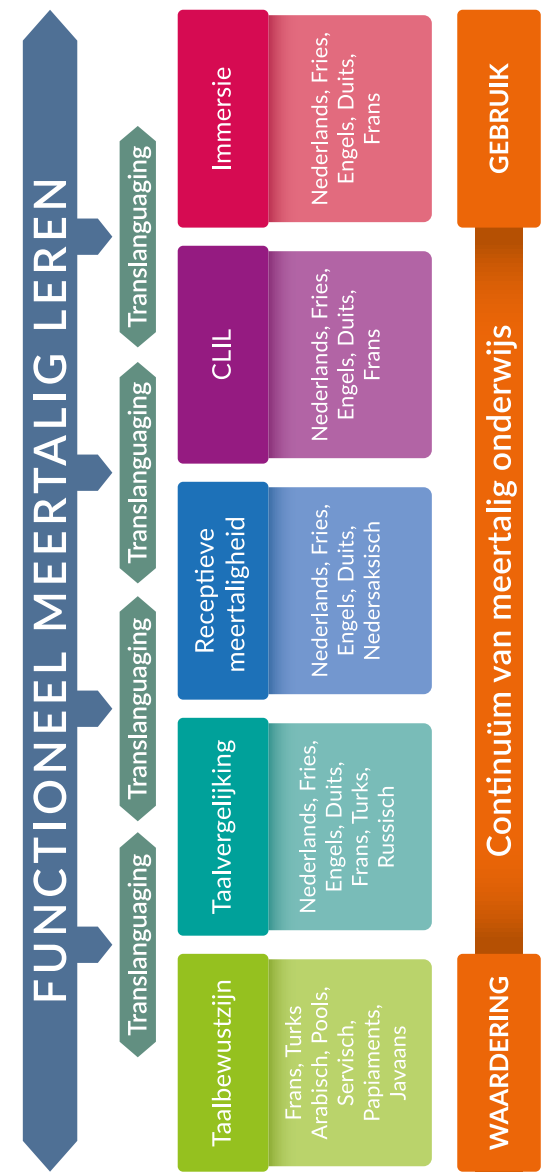
is er te weinig (structureel) onderwijsmateriaal. In een onderzoek uit 2021 onder Drentse basisscholen, uitgevoerd door het lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid van NHL Stenden Hogeschool (Günther-van der Meij, 2021), antwoordden leerkrachten op de vraag wat zij nodig hebben om streektaal in het curriculum te integreren: ‘ondersteuning en tijd voor de lessen’, ‘kant-en-klaar aanbodpakket’, ‘kennis hebben over en vaardig zijn in de Drentse taal’ en ‘gevarieerd aanbod voor en na schooltijd’. Dit zijn veel gehoorde geluiden die ook in bijvoorbeeld Limburg maar zelfs ook in Friesland te horen zijn onder leerkrachten. Als de wil er is om streektaal in de lessen te integreren en de kennis er is dat dit wettelijk gezien ook mag, dan is het een uitdaging het in het volle onderwijsschema in te passen en ontbreekt het leerkrachten aan de kennis en vaardigheden om het (zelf) te doen.

5. Vorm geven aan streektaalonderwijs

Het verhogen van het aantal sprekers kan plaatsvinden op twee manieren: a) *prestige planning*: ervoor zorgen dat mensen de taal willen spreken en b) *acquisition planning*: door het verbeteren van de taalvaardigheid en zorgen voor nieuwe sprekers, in het algemeen door taalonderwijs (Sallabank, 2012). Door het verbeteren van de houding tegenover streektaal, zullen leerkrachten, leerlingen en hun ouders meer openstaan voor het opnemen van streektaal in het curriculum. Taalattitudes en taalbewustzijn spelen een grote rol in prestige planning. Dat begint bij het besef dat je taalkundig gezien van het leren van een streektaal naast een andere taal dezelfde voordelen geniet als wanneer je meerdere landstalen spreekt. Denk daarbij aan de cognitieve voordelen van meertaligheid maar ook aan communicatiemogelijkheden. Het brein maakt geen onderscheid in de status van talen. Als dit besef er is en men weet hoe talen op elkaar kunnen bouwen, kunnen hopelijk bestaande negatieve houdingen en stereotypen ontkracht worden en staat men meer open voor streektaal in het onderwijs.

Echter is dan de volgende vraag hoe dit vormgegeven kan worden. Naast de uitdagingen die in paragraaf 4.2 genoemd werden, zijn veel leerkrachten in de veronderstelling dat streektaal integreren in de les, betekent dat dit bovenop alle andere vakken gegeven moet worden. Dat kan maar er zijn veel andere mogelijkheden. Hieronder volgt een aantal voorbeelden. Dit wordt beschreven aan de hand van het holistisch model voor meertaligheid in het onderwijs (Duarte & Günther-van der Meij, 2018; Günther-van der Meij & Duarte, 2022), te zien in Figuur 3. De insteek van dit model is om met een helikopterview naar meertaligheid te kijken. Elke leerkracht kan iets met elke taal doen, ongeacht of hij/zij de taal (goed) beheerst. Dit model gaat uit van het waarderen van taal

tot het gebruik ervan, voor iedere taal die in de klas aanwezig is (functioneel meertalig leren). In de volgende secties worden de vijf benaderingen aan de hand van voorbeelden verder toegelicht.

Figuur 3. Holistisch model voor meertaligheid in het onderwijs (Duarte & Günther-van der Meij, 2018; Günther-van der Meij & Duarte, 2022).

5.1. Taalbewustzijn

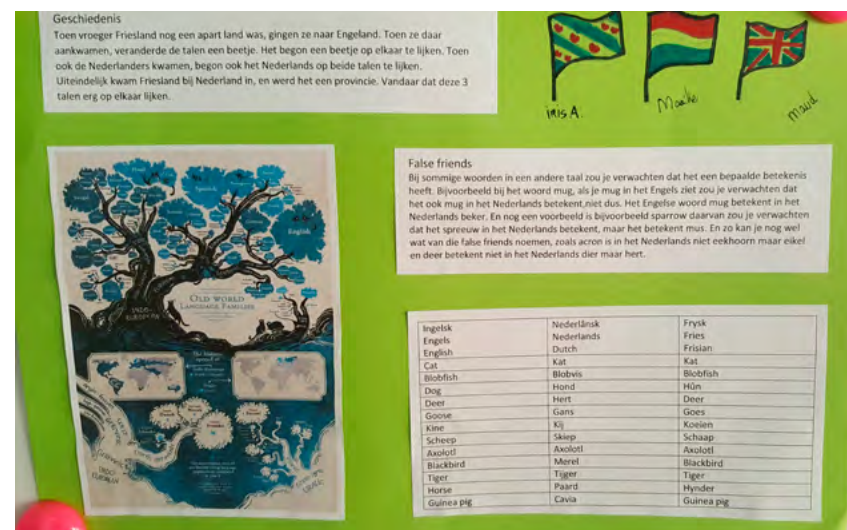
Met taalbewustzijn worden leerlingen en leerkrachten zich bewust van de taal om hen heen en leren ze reflecteren op het begrip taal (Candelier, 2010). Een mooie activiteit om dit inzichtelijk te maken, is om leerlingen een taalportret (Figuur 4) te laten maken van hun eigen taligheid. Hierin geven ze alle talen die ze al kennen of nog willen leren een kleur en vervolgens een plek in het silhouet. Vaak zien we dat leerlingen hun moedertaal een plek in hun hoofd en/of hart geven en talen die ze aan het leren zijn of willen leren krijgen een plek in de voeten. Deze activiteit laat leerlingen nadenken over hun eigen talen maar het geeft ook mooie aanleiding voor klasdiscussies over talen en meertaligheid. De portretten kunnen opgehangen worden in de klas en samen vergeleken en besproken worden. Vaak geven leerkrachten bij deze opdracht aan dat het hun ogen opent over de verscheidenheid aan talen die in hun klas voorkomt. En daar kunnen ze uiteraard hun voordeel mee doen.

Figuur 4: Voorbeelden van ingevulde taalportretten van Drentse en Friese basisschoolleerlingen.

5.2. Taalvergelijking

Veel talen zijn verwant met elkaar en daar kan prachtig mee gespeeld worden in de klas. Bijvoorbeeld door een cognatenquiz waarin leerlingen erachter komen dat Engels en Fries verwant zijn (bijv. *sheep* – *skiep*) maar ook dat het Nedersaksisch en Limburgs overeenkomsten vertonen met het Duits (bijv. *schaop* – *sjaop* – *Schaf*). Door middel van een les over taalfamilies waarin de relaties tussen talen besproken worden en een verwerking daarvan in bijvoorbeeld een cognaatquiz of het maken van een taalfamilieposter (Figuur 5) worden leerlingen zich meer bewust dat talen gerelateerd zijn en zullen zij overeenkomsten en verschillen tussen talen makkelijker herkennen. Ook dit verhoogt weer het taalbewustzijn en de attitude tegenover taal/talen.

Figuur 5: Voorbeeld van taalfamilieposter gemaakt door Friese leerlingen.

5.3. Receptieve meertaligheid

Met receptieve *meertaligheid* (ook wel luistertaal genoemd; Ten Thije, 2010) spreekt ieder zijn eigen taal en probeert men elkaar toch te begrijpen. Receptieve herkenning van woorden en de structuren van de andere taal staat bij deze benadering centraal. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden door de leerkracht die streektaal spreekt en de leerling die in het Nederlands antwoordt. Er zijn ook tal van oefeningen te bedenken waarin leerlingen onderling eigen (streek) talen spreken en proberen elkaar te verstaan, bijvoorbeeld door de ene leerling de andere leerling door middel van aanwijzingen door een doolhof naar een schat te leiden of elkaar een foto met daarop tien voorwerpen te laten beschrijven waarbij ze drie verschillen tussen beide foto's moeten ontdekken. Belangrijk hierbij is dat de leerlingen met de rug naar elkaar toe zitten, zodat het alleen om de taal gaat en er geen hulp is van gebaren of mimiek. Eén van de voordelen van receptieve meertaligheid is dat leerlingen op een speelse manier taalleerstrategieën verwerven. Daarnaast ontwikkelen ze positieve attitudes ten aanzien van de andere talen.

5.4. Content and Language Integrated Learning

Bij Content and Language Integrated Learning (CLIL) draait het om het combineren van vakinhoud en taal. Denk bijvoorbeeld aan een rekenles in het Gronings, of een muzikles in het Limburgs. Het leren van een taal en het opdoen van inhoudelijke kennis over een vak vinden zo tegelijk plaats. Streektalen zijn vaak onderdeel van een regio en nauw verbonden met de geschiedenis van diezelfde regio. Dit kan daarom goed geïntegreerd worden in lessen waarin de streektaal, de regionale geschiedenis en wereldburgerschap gecombineerd worden en dus op CLIL-wijze ingezet worden. De CLIL-methodiek kan ook op digitale wijze goed ingezet worden. Het lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid van NHL Stenden Hogeschool heeft verschillende digitale leeromgevingen ontwikkeld waarin vakken als geschiedenis, natuur en techniek en taal aan elkaar verbonden worden. Streektaal leent zich uitermate goed om te gebruiken in dergelijke omgevingen omdat taal op een natuurlijke wijze geïntegreerd kan worden en dus niet als extra bovenop andere vakken komt. Bovendien ontlast het leerkrachten, zij hoeven de (streek)taal zelf niet actief te beheersen. CLIL is één van de didactische principes die ten grondslag ligt aan deze omgevingen. Daarnaast staan onderzoekend en ontwerpen leren (zelf ontdekken en stapsgewijs opbouwend werken), multimodaliteit (interactief en verschillende vormen van lesstof aanbieden), differentiatie (op eigen niveau werken en stof kunnen herhalen) en scaffolding (verwerving van mondeling

alledaagse taal als ook schriftelijke academische taalvaardigheden) centraal. Eén van de omgevingen is het Drentse Digitaal. In Digitaal leren leerlingen inhoud over het thema graan en tegelijkertijd leren ze Drents. Ook de Drentse geschiedenis en cultuur komen aan bod. Digitaal is volledig in het Drents en Nederlands beschikbaar. Er kan gekozen worden om de hoofdtal op Nederlands of Drents te zetten. De leerling kan de twee talen ook naast elkaar zetten op het scherm en zo de ene taal lezen terwijl ze andere taal luisteren. Kiest een leerling voor Nederlands als hoofdtal, dan staan de receptieve Drentse taalvaardigheden (luisteren en lezen) centraal en zijn de oefeningen erop gericht om de Drentse taal spelenderwijs te leren (zie Figuur 6). De vele interactieve werkvormen zoals woordzoekers, experimenten en klassikale opdrachten (zowel on- als offline), zorgen ervoor dat de leerlingen o.a. door middel van het onderzoekend leren op een effectieve manier kennis opdoen van de Drentse taal, cultuur en identiteit.

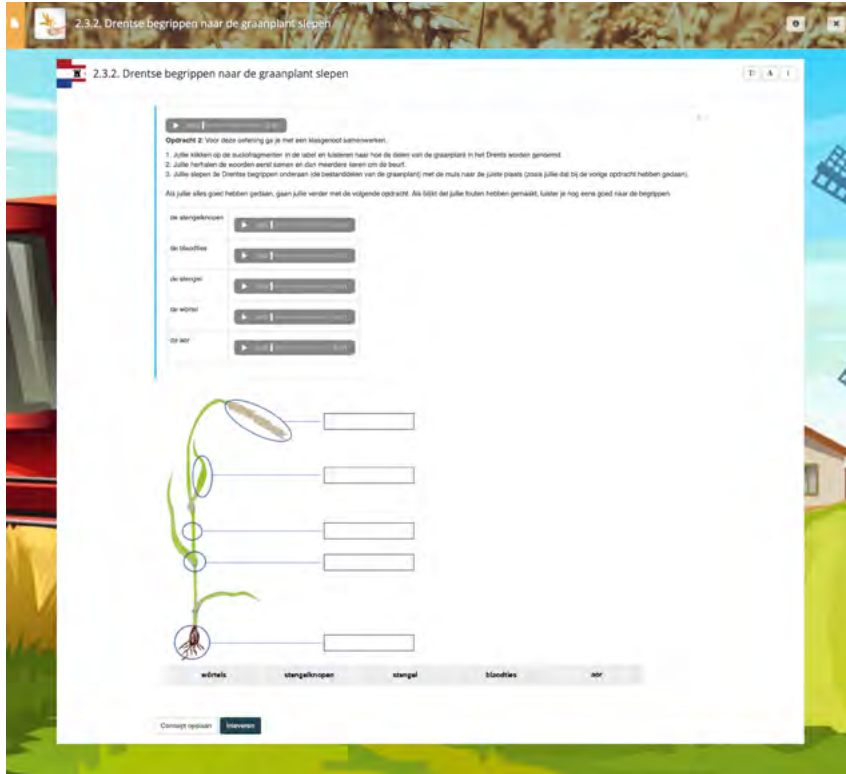
5.5. Immersie

De vijfde en laatste benadering is immersie. Hierbij kan gedacht worden aan volledige onderdompeling in een taal, zoals bijvoorbeeld het geval is bij twee- of drietalige scholen waar op bepaalde dagdelen in het Fries of Engels als instructietaal gebruikt wordt. Deze benadering vereist een goede taalbeheersing van de leerkracht. Immersie kan ook bereikt worden door de online leeromgevingen volledig in de andere hoofdtal te zetten, bijvoorbeeld volledig in het Drents bij Digitaal.

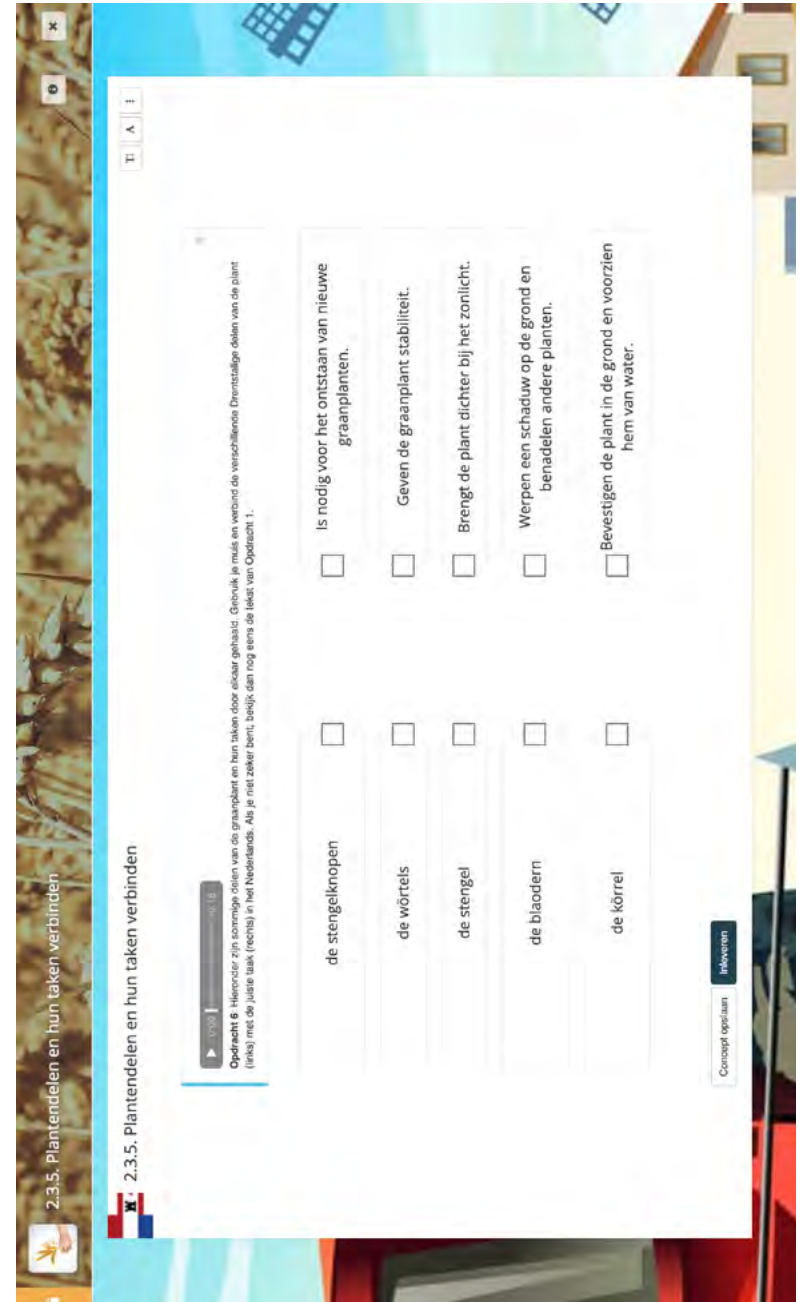
6. Drents op de Pabo

Sinds collegejaar 2019-2020 wordt er op de Pabo van NHL Stenden Hogeschool in Emmen een collegereek Drentse taal en cultuur gegeven van 4-6 colleges aan 2e/3e-jaars studenten (afhankelijk van het collegejaar). De colleges Drents bevatten enerzijds een introductie en algemene informatie over de Drentse taal en cultuur met inspiratie en lesvoorbeelden. Onderwerpen die in de colleges Drents aan bod komen, zijn:

- Taalhouding t.o.v. het Drents
- Geschiedenis en geografie van het Drents als onderdeel van het Nedersaksisch
- Taalvarianten van het Drents

Figuren 6.1 en 6.2: Voorbeelden van verwerkingsopdrachten in Digitaal.

- Spelling en Grammatica
- Mondelinge taal versus schrifttaal
- Het belang van de thuistaal voor de ontwikkeling van kinderen

In het collegejaar 2023-2024 werd een enquête op basis van stellingen met een 5-punts Likert scale afgenomen na afloop van de collegereeks. Studenten werd o.a. de stelling voorgelegd of ze zich bewust waren van het belang van het Drents. Van de 24 studenten gaf 54% aan het hier (helemaal) mee eens te zijn, 42% antwoordde neutraal en 4% was het oneens. Ook werd een stelling voorgelegd in het verkregen inzicht in de relatie tussen Nederlands en Nedersaksisch. Liefst 71% antwoordde dat ze meer inzicht gekregen hadden, 25% antwoordde neutraal en 4% was het oneens. Ook vooroordelen tegenover het Drents werden minder door het volgen van de cursus (46% neutraal, 29% mee eens, 4% helemaal mee eens tegenover 21% helemaal mee oneens tot oneens). Over het algemeen zijn de studenten relatief enthousiast over de cursus, zoals blijkt uit de volgende quotes:

Goed dat er aandacht is voor de Drentse taal in het onderwijs.

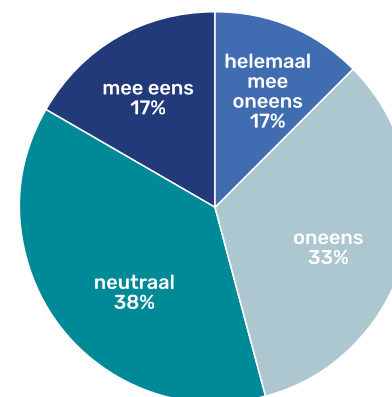
Veel duidelijk informatie over het Drents en het leren van spreken van Drents.

Mooi dat we aangemoedigd worden Drents voor te lezen.

Maar het blijkt ook dat 4-6 colleges niet voldoende zijn om studenten goed voor te bereiden zelf Drentse les te geven. Uit de resultaten van de stelling 'Ik voel me na deze cursus meer vertrouwd om Drents in mijn lessen in te zetten' blijkt echter dat slechts 4 van de 24 studenten zich echt vertrouwd voelen dit te doen (figuur 7). Dit geeft aan alhoewel zij de cursus goed waarderen, er meer praktijkervaring en eigen Drentse taalvaardigheid nodig is, om met zelfvertrouwen Drentse les te kunnen geven.

7. Besluit

De lessen die we uit de verschillende (streek)taal/meertaligheidsprojecten van het lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid geleerd hebben de afgelopen jaren, is dat leerkrachten zeker open staan voor streektaalonderwijs. Dit groeit als zij beseft hebben van hoe taalverwerving werkt, hoe talen aan elkaar verbonden zijn en de rol van (streek)taal voor je identiteit. Vervolgens trainen we leerkrachten hoe zij (streek)taal/meertaligheid kunnen integreren in hun lessen. Door middel van het laagdrempelig aanbieden en met kleine activiteiten beginnen, krijgen

Figuur 7: Stelling uit de enquête onder studenten die de cursus Drents volgden (N=24).

leerkrachten zelfvertrouwen en durven zij steeds meer te proberen en zelf te ontwerpen. Enkele reacties van leerkrachten van de verschillende projecten zijn:

Ze hebben geleerd over overeenkomsten tussen talen. (...) De connectie tussen talen is duidelijker: ze zijn geïnteresseerd, hebben veel geleerd. Ze zijn zich meer bewust van het effect van leenwoorden.

Mijn leerlingen hebben meer respect gekregen voor Friestalige mensen. Ze weten beter waarom en in welke situaties mensen ervoor kiezen om een dialect (of Fries) te spreken. De betekenis van dialect voor de dialectspreker. De verscheidenheid aan dialecten - 'standaard Nederlands' wordt bijna niet gesproken. Bewustwording van hun eigen meertalige omgeving. Maar ook samenwerking - een algemene vaardigheid.

Met de wettelijke ruimte die geboden wordt, de nieuwe (concept)kerndoelen waarin veel ruimte is voor taalvariatie, met aandacht voor streektaalonderwijs in de Pabo-opleidingen en in nascholingen voor professionals in het onderwijs, met het vele lesmateriaal wat er al beschikbaar is voor streektaalonderwijs dat steeds verder uitgebreid wordt, moet het lukken om streektaal structureel te integreren in het basisonderwijs. Met andere woorden, stap over de schaamte en vooroordelen heen en omarm de rijkdom van streektaalen en streektaalonderwijs!

Kijk voor meer informatie over de projecten en producten van het lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid op www.lectoraatmg.nl

Referenties

- Candelier, M. (2010). FREPA/CARAP: Framework of Reference for Pluralistic Approaches to Languages and Cultures. Strasbourg: Council of Europe.
- Cornips, L. (2012). *Eigen en vreemd. Meertaligheid in Nederland*. Amsterdam University Press.
- Driessen, G. (2012). *Ontwikkelingen in het gebruik van Fries, streektaalen en dialecten in de periode 1995-2011*. Radboud Universiteit.
- Duarte, J., & Günther-van der Meij, M. T. (2018). A holistic model for multilingualism in education [Special issue]. *EuroAmerican Journal of Applied Linguistics and Languages*, 5(02), 24–43.
- Günther-van der Meij, M. T. (2021). Buur- en streektaalen op de pabo en netwerk van gastleerkrachten. In: A. Riemersma, J. Duarte, M. T. Günther-van der Meij, C. Robinson-Jones, A. van Dijk-van 't Noordende, & L. Nap (red.), *Gelijke kansen met meertalige Pabo's - de pabo in en voor een meertalige en multiculturele maatschappij*. Stenden/NHL Uitgeverij.
- Günther-van der Meij, M. T. & Duarte, J. (2022). "There Are Many Ways to Integrate Multilingualism: All-inclusive Foreign Language Education in the Netherlands". In: A. Krulatz, G. Neokleous, & A. Dahl (red.), *Theoretical and Applied Perspectives on Teaching Foreign Languages in Multilingual Settings: Pedagogical Implications* (pp. 82-100). Multilingual Matters.
- Provinsje Fryslân (2020). *De Fryske Taalatlas. Fryske taal yn byld*. Provinsje Fryslân.
- Schrijfgroep Lectoren Professionalisering Taalonderwijs Nieuwkomers (LPTN). (2017). *Ruimte voor nieuwe talenten. Keuzes rond nieuwkomers op de basisschool*. PO-Raad.
- Sallabank, J. (2012). Diversity and language policy for endangered languages. In Spolsky, B. (Ed.), *The Cambridge Handbook of Language Policy* (pp. 100-123). Cambridge University Press.
- Schmeets, H., & Cornips, L. (2021). Welke talen en dialecten spreken we thuis en gebruiken we op sociale media? *Statistische Trends*, 5(23), 1-19.
- SLO. (2023). *Conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde*. SLO.
- Thije, J. ten. (2010). Lingua receptiva als bouwsteen voor de transnationale neerlandistiek. *Internationale Neerlandistiek*, 48(4), 5–10.

Talige rechtvaardigheid voor dialecten

Lezing door Helder De Schutter¹; verslag door Anne-Sophie Ghyselen²

Inleiding

Helder De Schutter opent zijn lezing door erop te wijzen dat hij uit een andere discipline komt dan de meeste andere sprekers, namelijk de politieke filosofie. Binnen dat vakgebied woedt sinds enige tijd een debat over talige rechtvaardigheid of *linguistic justice*, en daar wil hij het met het publiek over hebben. Hij verwijst ook naar het werk van filosoof Philippe Van Parijs – in het publiek aanwezig – die een boek aan het onderwerp wijdde (*Linguistic Justice for Europe and for the World*, 2011, Oxford University Press).

De discussie over talige rechtvaardigheid groeide in de politieke filosofie uit een breder debat over multiculturalisme en federalisme. Dat debat ontstond in de jaren 90, toen een groep multiculturalisten en federalisten het toen dominante natiestaatmodel – dat de geschiedenis van de hedendaagse politieke filosofie bepaalde en uitgaat van een unitaire staat met één taal en één gedeelde geschiedenis – in vraag stelde. Canada was in dat debat prominent aanwezig, met filosofen die het bestaan van meerdere volkeren beklemtoonden, en argumenteerden dat de beginselen van de politieke filosofie op al die volkeren geïmplementeerd zouden moeten kunnen worden. Zij wezen er bijvoorbeeld op dat er een aparte samenleving is in Québec en dat het daarom niet evident is het gedachtegoed van denkers zoals Jean-Jacques Rousseau op Canadees niveau toe te passen. Ze pleitten er dan ook voor om in Canada twee of meerdere volkeren te onderscheiden als eenheden van rechtvaardigheid. In die context kwam er steeds meer aandacht voor meertaligheid.

Opvallend is dat in het debat over talige rechtvaardigheid vooral gefocust wordt op wat De Schutter interlinguistic justice of intertalige rechtvaardigheid noemt. Het vertrekpunt daarbij is dat inventarissen zoals Ethnologue meer dan

1 Hoger Instituut voor Wijsbegeerte, KU Leuven.

2 Universiteit Gent.

7000 talen onderscheiden in de wereld, terwijl er maar ongeveer 200 landen zijn om die te accommoderen. De vraag rijst dan hoe we met dat gebrek aan een een-op-eenrelatie tussen taal en land om moeten en of we talen rechten moeten toekennen. Die vraag speelde ook heel duidelijk in de Belgische communautaire kwestie.

Waar De Schutter het over wil hebben, is echter een ander debat, namelijk dat van intratalige rechtvaardigheid. Hij beklemtoont daarbij dat theorieën van rechtvaardigheid inherent ideologisch of normatief zijn; neutraliteit of pure descriptie wordt niet nagestreefd. Hiermee onderscheidt de insteek bij politieke filosofen duidelijk van die van taalkundigen, die vaak wel neutraliteit vooropstellen. In lijn met het werk van Plato – die zich boog over de vraag wat de ideale staat is – tracht men in het debat over talige rechtvaardigheid na te denken over wat het goede is om te doen. Wat is bijvoorbeeld een moreel gefundeerd taalbeleid? Dat betekent natuurlijk ook dat het denken over talige rechtvaardigheid geen wetenschap kan zijn en dat er verschillende visies zijn waarover gediscussieerd wordt. Waar taalinstrumentalisten beargumenteren dat de niet-identiteitsgerelateerde dimensie van taal voorop moet staan, benadrukken anderen net het primordiale belang van identiteit, met discussie tot gevolg. In zijn lezing beoogt De Schutter (1) de geschiedenis van het debat te schetsen (cf. sectie 2), (2) een kader te presenteren waarmee je de belangrijkste discussies in het debat kunt begrijpen (cf. sectie 3) en ten slotte (3) in te zoomen op de kwestie van intratalige rechtvaardigheid.

De geschiedenis van het denken over taalpolitieke rechtvaardigheid

Het is belangrijk te beseffen dat de belangrijkste waarden die vandaag meespelen in taalbeleid ons aangereikt worden door de geschiedenis. De geschiedenis is hier niet een soort leuk fait divers; belangen die in voorgaande tradities als belangrijk naar voren geschoven werden, spelen vandaag nog steeds mee.

(1) De renaissance-traditie: taalidentiteit waardevol wegens waardigheid

De oudste traditie vinden we bij de vernaculaire humanisten in de zestiende eeuw. Vernaculaire humanisten bepleitten dat de volkstalen ontwikkeld moesten worden (bijvoorbeeld aan de hand van grammatica's en woordenboeken) en dat wetenschap in die talen moest bedreven worden, niet alleen maar in het Latijn (of zelfs niet meer in het Latijn). Dat is een beweging die zijn oorsprong vindt in Italië – met bijvoorbeeld Lorenzo De Medici als een van de instigatoren en later ook Machiavelli die een Florentijns gebaseerd Italiaans voorstelde als

eenheid voor Italië. In tegenstelling tot de Dante-positie, die een gemengde taal wou creëren. Die beweging heeft zich later in heel Europa verspreid. Centraal in de beweging was de notie waardigheid (dignity, trots, respect). Een waardige renaissanceburger is er een die zijn taal elloquent spreekt en niet buigt voor andere talen (zoals het Latijn). Het Latijn was weliswaar de moedertaal van de Romeinen, maar om de grootsheid van het Oude Romeinen te herbeleven – zo stellen vernaculaire humanisten zoals Joachim Du Bellay, Lorenzo de Medici en Machiavelli – moeten we onze eigen taal spreken en daarin wetenschap beoefenen.

Een centrale notie daarbij in de zestiende eeuw is dat je niet mag bedelen om andere talen alsof je schaamte hebt om de eigen taal te gebruiken, zoals Joachim Du Bellay het in 1549 schreef in zijn “La défense et illustration de la langue Française”. In De Lage Landen vinden we dit gedachtegoed weerspiegeld in het werk van H.L. Spiegel (zie bvb. zijn Twe-spraak vande Nederduitsche Letterkunst, 1584) en Simon Stevin, die zijn “Beginnelsen der der Weeghconst” in 1584 bijvoorbeeld liet voorafgaan door een proloog “Uitspraak van de Uytspreeck vande Weerdicheyt der Duytsche Tael”. Spiegel en Stevin trachtten te bewijzen waarom het Nederlands een waardige taal is. Dus je ziet: ook in het Nederlandse taalgebied was waardigheid de centrale notie waardigheid. Het idee domineerde dat als je gelijk behandeld wil worden, je niet mag buigen naar een andere taal. Volgens De Schutter is Philippe Van Parijs een hedendaagse exponent van het waardigheidsidee; in zijn werk staat immers het belang van ‘parity of esteem’, ‘gelijke waardigheid’ of ‘equal dignity’ centraal. ‘Parity of esteem’ is trouwens een van de beginselen van de Zuid-Afrikaanse en Ethiopische grondwet, die beide stipuleren dat de verschillende talen gelijke erkenning moeten krijgen. Het waardigheidsargument dat daarbij primeerde, was ook in de geschiedenis van België doorslaggevend. Veel Nederlandstaligen kregen immers het gevoel dat ze moesten buigen naar het Frans om een gesprek met een anderstalige Belg mogelijk te maken en ervaren dat onwaardig.

(2) De Jacobijnse traditie: taal als instrument voor niet-identiteitgerelateerde belangen

De tweede traditie representeert een heel ander denken over taal, dat in de tijd van de Franse Revolutie zijn hoogtepunt kent. Dat soort denken zien we bijvoorbeeld bij Henry Grégoire, een van de revolutionaire Franse denkers op het einde van de 18e eeuw en de auteur van het “Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois et d'universaliser l'usage de la langue Française”. Hij ging ervan uit dat patoissprekers anders denken dan wie de taal van Parijs

spreekt, en dat dat anders denken niet enkel inefficiënt is, maar ook een probleem vormt voor (1) politieke eenheid, (2) democratie en (3) gelijkheid.

In deze Jakobijnse traditie wordt de nadruk gelegd op taal als instrument voor niet-identiteitsgerelateerde belangen. Let wel: men dacht niet dat taal een puur instrumenteel gegeven is; Grégoire ging ervan uit dat mensen wel degelijk anders in het leven staan als ze een andere taal spreken, maar net dat was voor hem een reden om die patois te vernietigen (*annéantir*). Hij zag meertaligheid dus als een probleem voor de eenheid van Frankrijk, wat een nieuw soort denken over taal toont, namelijk dat taalverscheidenheid taalpolitieke en efficiëntiegerelateerde problemen veroorzaakt. Vanuit een natievormend denken veronderstelt Grégoire bijvoorbeeld dat de Basken, wanneer ze Baskisch spreken, federalisme prediken en zo de eenheid van de Franse staat in gevaar brengen. Eén land heeft één taal nodig, en andere versies of talen moeten verdelgd worden.

(3) De Romantische traditie: taalidentiteit waardevol wegens ingebedheid

Een derde traditie, de Romantische traditie, gaat niet over waardigheid, niet over instrumentele belangen zoals efficiëntie en democratie, maar die vertrekt vanuit het idee dat mensen geen tabula-rasa-wezens zijn, maar steeds starten vanuit een gemeenschap die een bril vormt waardoor je het leven kunt zien. In deze traditie stelt men dat je om een volwaardig mens te zijn toegang moet hebben tot die bril, die opties voor jou in het leven mogelijk maakt. Herder is een van de eersten die dit sterk heeft benadrukt. Voor hem was het einddoel – net als voor Grégoire – één staat met één taal, maar Herder vond het als antikolonialist gevaarlijk dat Europese mogendheden landen bijeenhiielden door militaire tussenkomst en een koloniaal bewind; hij wilde lokale volkeren bevrijden van het externe juk door van elk volk een duidelijke staat met duidelijke grenzen te maken. Bij dat politieke ideaal kun je –zo beklemtoont De Schutter – je veel vragen stellen, maar wat centraal vooropstaat hier als taalbelang is het idee dat tussen de mens en de wereld een taal- of culturele gemeenschap staat, die nodig is om volwaardig in het leven te staan. Zonder die gemeenschap dreig je je verloren te voelen, dreigt wat in de sociologie anomie wordt genoemd. En dat is een gevaar waar de mens zich volgens de Romantische traditie tegen moeten wapenen.

(4) Een liberale traditie?

De drie net besproken kwesties – (1) waardigheid, (2) instrumentale belangen, (3) ingebedheid in een bepaalde leefwereld – duiden vandaag de belangrijkste redenen om te pleiten voor taalrechten binnen het debat over linguistic justice.

De Schutter wijst erop dat er eigenlijk nog een vierde traditie is binnen de politieke filosofie: een soort liberale hands-off approach, die stelt dat we ons niet moeien met allerlei debatten. Wat religie betreft, is een vaak gehoord standpunt dan dat de staat zich niet moet inlaten met religie. Alleen kan deze aanpak volgens De Schutter niet werken als het gaat om taalpolitiek, omdat een overheid zich altijd talig moet uiten. Een overheid kan een kruisbeeld weghalen uit een rechtbank, maar de overheid kan moeilijk taal bannen uit die rechtbank. Een staat heeft nu eenmaal wetteksten nodig en moet oordelen vellen; een staat kan dus nooit alinguïstisch zijn. Deze traditie speelt dus amper in het debat over talige rechtvaardigheid.

Drie domeinen van talige rechtvaardigheid

Als we het veld van de talige rechtvaardigheid overschouwen, ziet De Schutter drie verschillende debatten die alle worden gedomineerd door de belangen die net werden geschetst: (1) een debat over intertalige rechtvaardigheid, (2) een debat over intratalige rechtvaardigheid en (3) een debat over globale talige rechtvaardigheid.

De eerste discussie gaat bijvoorbeeld over de vraag of de inheemse talen en het Frans en het Engels in Canada gelijke erkenning verdienen. In België luidt de vraag dan bijvoorbeeld of de drie landstalen gelijkwaardig behandeld moeten worden. Daarnaast is er de vraag of het land door middel van een territoriale scheiding georganiseerd moet worden, waarbij er een taalgrens bepaald wordt. Dat is uiteindelijk wat gebeurd is in België, met bijvoorbeeld ook de splitsing van de universiteit van Leuven in twee nieuwe universiteiten in de jaren 60. Uiteindelijk resulteerde de hele discussie in een situatie waarbij er drie eentalige gebieden zijn (Frans-Nederlands-Duits), maar ook een tweetalig Brussel en faciliteitengemeenten. Canada heeft een andere keuze gemaakt, namelijk voor personaliteit, zodat de Franstaligen, hoewel die niet overal talrijk zijn, overal taalrechten kunnen krijgen. Omgekeerd kunnen ook Engelstaligen in Québec taalrechten verkrijgen en hun kinderen bijvoorbeeld naar Engelstalig publiek onderwijs sturen in Montréal. Dat is een andere keuze dan de keuze die België gemaakt heeft.

De derde kwestie focust op de opkomst van het Engels als universele lingua franca en de voordelen die het oplevert voor moedertaalsprekers van het Engels en de voor- en nadelen voor anderen. Dat is een aparte kwestie, maar ook daar spelen diezelfde belangen. Vooralsnog lijkt waardigheid in deze discussie minder vaak aan bod te komen, maar het idee begint vorm te krijgen dat het misschien onrechtvaardig is op waardigheidsgronden dat een conversatie tussen een moedertaalspreker van het

Engels en een spreker van gelijk welke andere taal in het Engels zou plaatsvinden. Precies wat men in de geschiedenis van België zo verschrikkelijk vond qua waardigheid, gebeurt nu op universele schaal voortdurend. Zo sprak Sven Gatz hier vanmorgen over het belang van een derde taal in Brussel – het Engels – zonder dat daar waardigheidsgevoelens aan te pas kwamen, wat wel het geval zou zijn als hij bijvoorbeeld het Frans voorgesteld zou hebben als tweede taal voor Vlaanderen. De Schutter beklemtoont hier geen oordelen over te willen vellen, maar het wel interessant te vinden dat waardigheidsgevoelens een minder prominente rol spelen in het debat over het Engels als lingua franca.

Het debat over de erkenning van dialecten/streektaalen

De drie besproken belangen spelen ook mee bij de discussie over taalvariatiebeleid. Stel – zo bepleit De Schutter – dat we intertalig alles perfect organiseren volgens een rechtvaardigheidstheorie, bijvoorbeeld een die gelijkwaardigheid tussen talen inhoudt, tussen bijvoorbeeld het Nederlands en het Frans in België, Engels en Frans in Canada en de elf officiële talen van Canada. Dan moet je vaststellen dat er onder de motorkap van die gelijk erkende talen niet-standaardtalige kwesties spelen. Als je dan perfecte gelijkheid zou realiseren, zou je gelijkheid realiseren tussen intern erg ongelijke entiteiten. En dat is waar de intratalige discussie volgens De Schutter over gaat.

Interessant in deze context is volgens De Schutter de manier waarop de Duitse linguïst Ulrich Ammon de Duitse taal formulematig voorstelt als “ $T = (SV1 + D1 + D2 + \dots) + (SV2 + D1 + D2 + \dots) + \dots$ ” waarbij ‘T’ staat voor taal, ‘SV1’ voor standaardtaalversie 1, ‘D1’ voor dialect 2, enzovoort. Het Duits wordt hier voorgesteld als een pluricentrische taal, en daarbij wordt benadrukt dat een taal niet enkel de standaardtaal omvat – een conceptualisering die in het politieke denken over taal doorgaans overheerst – maar ook de verschillende dialecten die daar op de een of andere manier in een onderdanigheidsrelatie tegenover staan. Als je dan beseft dat er talen zijn zoals het Engels, Nederlands en Duits, die eigenlijk pluricentrisch zijn, wat wil zeggen dat er verschillende nationale varianten van de respectievelijke standaardtalen zijn, dan moet je weten dat je die formule kunt uitbreiden. Een dergelijke uitbreiding kan gecompliceerd zijn, want een dialect kan vaak tegelijkertijd functioneren als dialect van meerdere talen (bvb. van het Duits en het Nederlands).

Als besluit wil De Schutter iets zeggen over hoe de drie belangen die hij daarnet vanuit historisch perspectief schetste vandaag spelen. Hij beklemtoont dat dat een normatieve inschatting is, waarmee je het eens of oneens kunt zijn. Hij begint met de observatie dat instrumentele argumenten zoals die van

Grégoire en de Franse Revolutie in het intertalige debat doorgaans pleiten voor taaleenheid en voor assimilatie naar de meest dominante vorm, bijvoorbeeld de taal die in Parijs wordt gesproken. Stel dat je alle inwoners een talige pil zou kunnen geven waarmee ze perfect Standaardfrans spreken, dan zou dat de instrumentele kwestie dienen. Het zou de politieke eenheid van Frankrijk ten goede komen, alsook de gelijkheid en de gelijke onderwijskansen. Als het enkel om die instrumentele belangen zou gaan, zou dat volgens De Schutter op zich een goede oplossing zijn. Het zou immers een humanere versie zijn van het beleid van Grégoire, die alle patois wou vernietigen. Het is echter omdat er twee andere belangen meespelen, dat radicale dominantie van één taal of één taalvariantie niet aangewezen is. In die context is het volgens De Schutter interessant om vast te stellen dat rechtvaardigheidsdiscussies minder hevig woeden als het gaat over niet-standaardtalige variëteiten, dan in het geval van intertalige situaties. Als men de Nederlandse erkenning in Vlaanderen zou afschaffen door bijvoorbeeld overal Franstalige scholen zou installeren, zou je – zo stelt De Schutter – snel marsen zien op Brussel om dat te verhinderen. Nederlandstaligen zouden zich radicaal gekrenkt voelen in hun waardigheid. Dat soort waardigheidsgevoelens lijkt je echter minder te zien als het gaat over niet-standaardtalige variëteiten, wat te maken heeft met de natievormingsgeschiedenis. Het waardigheidsargument begint pas te spelen als mensen zich gekrenkt voelen als hun dialect of streektaal niet erkend wordt. Het is zeker niet zo dat taalgebruikers geen waardigheid in niet-standaardtalige variëteiten voelen, maar die is veel beperkter dan bij de standaardtaal. Daarom gelooft De Schutter dat het intratalige debat minder radicaal geremedieerd moet worden. Er moet uiteraard wel gestreefd worden naar positieve waardering en men moet zich ervoor hoeden dialecten of streektaalen te kleineren of ridiculiseren, maar in feite is er voor De Schutter geen casus voor gelijkwaardigheid tussen de standaardtaal en de dialecten. Hij beklemtoont dat de gelijkheidsnotie die op het intertalige vlak sterk speelt niet doorgetrokken kan worden naar het intratalige vlak. Volgens hem speelt de ingebedheid in de leefwereld ook minder als argument in het intratalige debat, omdat standaardtaal en dialect op dat vlak dicht bij elkaar aanleunen. De culturele bril is voor dialectsprekers dialectisch gekleurd, maar men realiseert die ook in standaardtaal. Een individu volgt het journaal, wetteksten, politieke discussies enzoverder in een versie van de standaardtaal, wat betekent dat de leefwereldkwestie minder sterk is in het intratalige debat.

De Schutter eindigt met een persoonlijke anekdote over zijn grootmoeder, die in de Kempen woonde en daar boerin was. Zij bleek toen hij jong was erg ontsteld over zijn West-Vlaamse klanken – De Schutter is Brugge opgevoed – omdat ze dacht dat er daardoor problemen zouden ontstaan en De Schutter

bijvoorbeeld het journaal niet zou kunnen volgen. Haar bezorgdheid was onterecht, zo stelt De Schutter, want hij beleefde zijn leefwereld niet alleen in het West-Vlaams, maar ook in het Standaardnederlands, wat betekent dat het een gelaagd argument is.

Als de instrumentele argumenten net zoals in intertalige debatten pleiten voor assimilatie aan één standaardtaal, en als de identiteitsargumenten minder sterk zijn – zo concludeert De Schutter – moet weliswaar nog steeds gestreefd worden naar een positieve bejegening van dialecten en streektaalen, maar is het onlogisch volstrekte gelijkheid tussen dialect en standaardtaal te bepleiten.

Geertje Slangen over haar werk als taaladviseur bij de VRT

‘Standaardnederlands of taaldiversiteit, het blijft een spreidstand’

Het is wikken en wegen, en soms balanceren op een dun koord: de VRT is gehouden aan het laten klinken van het zogeheten Standaardnederlands, maar heeft tegelijkertijd de opdracht de diversiteit van de maatschappij ten volle voor het voetlicht te brengen. Geertje Slangen werkt als taaladviseur bij de Vlaamse publieke omroep, en werd tijdens de Streektaalconferentie 2022 in Brussel over dit onderwerp aan de tand gevoeld door SND-bestuurslid Anne-Sophie Ghyselen. Ik hoop niet dat ik voor angstzweet zorg bij de VRT.’

Verslag door Gerard de Jong¹

Geertje Slangen is al 34 jaar verbonden aan de VRT en werkte de laatste acht jaar met Ruud Hendrickx, in wiens voetsporen ze onlangs is getreden. Slangen: ‘Aangezien ik ook aan de laatste versie van het taalcharter heb gewerkt, heeft men mij gevraagd of ik mijn job wilde voortzetten. Die functie is op enkele pijlers gestoeld. Zo ben ik bijvoorbeeld voorzitter van de auditiecommissie, waarin we onze presentatoren beluisteren, beoordelen en feedback geven over het gebruik van het Standaardnederlands. Dat is de ‘omroeptaal’, die zo beschreven staat in de beheersovereenkomst met de Vlaamse overheid. Daar staat expliciet in dat de VRT moet toezien op correct gebruik van het Nederlands.’

Taalcharter

‘Bij de VRT wordt gewerkt met het taalcharter. Dat is ontstaan toen in 1998 de eerste beheersovereenkomst werd gesloten. Het charter vertaalt wat de overheid van ons vraagt. De laatste grondige herziening was in 2012. Dat wil niet zeggen dat we het sindsdien niet meer tegen het licht gehouden hebben; we doen dat om de vijf jaar, met al onze bazen en mensen die beslissingen nemen over wat er

---

¹ Meertaligheidscoördinator van de gemeente Waadhoeke.

op de radio te horen is, tv te zien is en op de website geschreven staat. Het is nu 2022, en dus gaan we dat dit jaar opnieuw doen.'

'Er staat in dat van een medewerker van de Vlaamse publieke omroep verwacht wordt dat hij Standaardnederlands spreekt. Dat wil zeggen dat we die taal overal hanteren, zowel in de geschreven als gesproken versie. Natuurlijk is dat het strengst voor onze nieuwsuitzendingen, dus daar geldt eigenlijk een 'nultolerantie'. Waarom? Het gaat om informatie, en niet-standaard Nederlands kan gaan afleiden van de inhoud. Waar we ook redelijk streng zijn, is Ketnet, omdat kinderen een taalontwikkeling doormaken.'

'Jeroen Meus kookt in het Leuvens'

'Maar het is niet overal even strikt. Voor bijvoorbeeld experts of gasten in de studio zijn we niet zo streng. Als José de Cauwer een wielervedstrijd becommentarieert, willen we vooral dat hij dat enthousiast doet, en niet dat hij verkrampd omdat hij een woord niet-standaardtalig uitspreekt. Bij radio-uitzendingen valt het heel erg mee, en uitzonderingen maken we voor fictie. Daar is informele omgangstaal en dialect wel toegestaan.'

'De laatste jaren kijken we vooral naar welke rol mensen spelen. Jeroen Meus bijvoorbeeld, onze tv-kok, zegt 'ik kook in het Leuvens'. Hij is kok, dus op de eerste plaats een expert, niet een presentator. Als Jeroen Meus 'Twee tot de Zesde Macht', een quiz, gaat presenteren, dan heeft dat niets meer te maken met zijn expertise koken. Dan zal hij zijn taal moeten aanpassen. Nu, dat doet hij ook. Niet perfect, maar hij doet wel zijn best om standaardtaal te spreken. Dat gaat vooral om grammatica, natuurlijk houdt hij zijn regionaal accent – soms is dat ook heel moeilijk om af te leren, hè.'

Spreadstand

'Maar we zitten altijd in een spreadstand: in de beheersovereenkomst staat ook dat we de diversiteit van onze Vlaamse maatschappij moeten tonen. We hebben ook mensen die uit andere landen komen of het Nederlands pas geleerd hebben; voor hen is het heel moeilijk om accentloos te spreken.'

'Of ik als taaladviseur voor angstzweet bij de VRT zorg? Dat hoop ik niet! Je merkt wel als je binnenkomt dat mensen denken 'oh ja, nu moeten we mooi praten', maar in een informele context praat iedereen gelukkig zoals hij wil. Bij de volgende herziening van het taalcharter zou ik wel graag de rol van de presentator beter omschrijven, of: hoe kunnen we de diversiteit verenigen

met wat er op het gebied van taal gevraagd wordt. Om dat een klein beetje gestroomlijnd te krijgen.'

'Vlaming ligt er wakker van'

Wie als journalist bij de VRT aan de slag wil, wordt eerst onderworpen aan een stemtest. Hoe uniek is het taalbeleid dat de VRT voert? Slangen: 'Vrij uniek, denk ik. In Nederland gebeurt dat haast niet meer, en ook in veel andere landen laten ze zo'n taalttest los. In het Verenigd Koninkrijk en Nederland is het niet zo'n issue, al is bij onze noorderburen 'het Randstads' de vorm van Standaardnederlands geloof ik. Om de een of andere reden ligt een Vlaming hier meer wakker van dan mensen in andere landen. En dan zijn er zelfs nog mensen die vinden dat we als absolute norm het Noord-Nederlands moeten

V.l.n.r.: Anne-Sophie Ghyselen en Geertje Slangen (foto Guido Van den Troost)

aanhouden. Dan zouden we moeten zeggen ‘we zitten ’s avonds op de bank’ terwijl een Vlaming dat nooit zou zeggen. Wij zitten in een zetel en zetten ons geld op de bank. Allee, daar zijn we allang van afgestapt.’

‘Meertalige wereld’

In de jaren ‘60 werd de standaardtaal gepropageerd om het volk te verheffen, om gelijk te bezorgen. Maar zou de VRT nu, in deze geglobaliseerde, meertalige wereld, niet juist de diversiteit moeten tonen door anderstalige accenten en dialecten te laten horen? Slangen: ‘Daar verzetten we ons niet tegen, ik zou de meertaligheid echt willen omarmen. We leven in een meertalige wereld en hebben de opdracht die weer te geven, maar belangrijk is wel dat we verstaanbaar blijven. Als we daarvoor het Standaardnederlands als norm kunnen aanhouden, zou dat mooi zijn.’

Er lijkt de laatste jaren een ‘revival’ van fictie in streektaal bij VRT. Hoe reageert het publiek op de omgang met streektalen? Slangen: ‘Je kunt het nooit voor iedereen goed doen natuurlijk, maar er komen verrassend weinig negatieve reacties over. Misschien bereiken alle reacties ons niet, of horen programmamakers dat eerder. Maar er het valt alles mee. Er is ook genoeg te horen, en niet alleen West-Vlaams, zoals met ‘Chantal’. ‘Katarakt’ was in het Limburgs, het Antwerps en Gents komen geregeld voorbij, en ik geloof dat Ketnet iets in het Brussels doet, over Brusselse jongeren. Soms komen mensen ook niet alles tegen, maar ik denk dat er zeker ruimte voor is. De maatschappij zit vol verschillende tongvallen en accenten, daar moeten we niet blind voor zijn. Maar deze dag geeft me veel stof tot nadenken, in positieve zin!’

De toekomst is meertalig, maar is de toekomst ook streektalig?

Streektaalbeleid in de toekomst: visie van een jonge taalonderzoeker

Kristel Doreleijers¹

Dialecten en streektalen mogen de laatste tijd opvallend vaak rekenen op belangstelling van de media. Of dat aantoonbaar zo is, of dat ik die indruk heb omdat ik zelf dagelijks met het onderwerp bezig ben, weet ik niet zeker. Feit is in elk geval dat de Nederlandse geschreven en gesproken pers de afgelopen twee jaar veel aandacht besteedde aan verdwijnende en veranderende dialecten en streektalen. Voor mij als onderzoeker is het extra speciaal als mijn eigen onderzoeksresultaten de media halen. Mijn doel is immers om niet alleen bij te dragen aan het academische debat, maar ook zogenoemde maatschappelijke impact te bereiken: wat kan de samenleving, de dialectgemeenschap of de individuele taalgebruiker met mijn bevindingen? Tegelijkertijd loop ik tegen obstakels aan in mijn rol als wetenschapscommunicator. In mijn werk doe ik voortdurend nieuwe inzichten en ideeën op, maar soms moet ik best wel ‘sleuren’ om die naar te praktijk te brengen. Bovendien is berichtgeving in de media vaak minder genuanceerd dan ik zou willen, of zelfs tegenstrijdig. Toch bepaalt ze voor een groot deel het discours in de maatschappij. In deze bijdrage deel ik een aantal ervaringen, werp ik een blik op de toekomst van dialecten en streektalen, en ga ik in op de relatie tussen onderzoek en beleid.

De casus Noord-Brabant

In mijn eigen (promotie)onderzoek bestudeer ik de dialecten van de Nederlandse provincie Noord-Brabant. Ik wil achterhalen hoe het Brabants, met name in de ‘brainportstad’ Eindhoven en omgeving, verandert in tijden van

---

1 Tilburg University & Meertens Instituut

dialectverlies. Steeds minder jongeren groeien op met een dialect als moedertaal, en dat heeft gevolgen voor de mate waarin en de manier waarop ze het dialect verwerven. Ze produceren regelmatig vormen die ingaan tegen de gevoelde norm van de traditionele, oudere dialectspreker (ik noem dat de ‘gevoelde’ norm, omdat er geen échte norm is voor de Brabantse dialecten, en ‘hét Brabants’ dus niet bestaat). Het huidige dialect is niet meer wat het vroeger is geweest. Toch maken jongeren nog wel op hun eigen manier gebruik van dialectkenmerken om hun taalgebruik regionaal te kleuren. Ze pikken die kenmerken op latere leeftijd op, bijvoorbeeld via hun grootouders, buurtgenoten, sociale media, films en series, of cabaretiers, en gaan er op een creatieve manier mee om.

In mijn eigen onderzoek kijk ik vooral naar hoe jongeren (in contrast met oudere sprekers) de aanduiding van woordgeslacht, een typisch dialectkenmerk, toepassen en beoordelen. Zelfstandige naamwoorden met mannelijk woordgeslacht, zoals hond of boer, krijgen traditioneel een extra uitgang op het lidwoord: *(un)nen hond/den hond* en *(un)nen boer/den boer* in plaats van ‘een/de hond’ en ‘een/de boer’. Die uitgang komt tegenwoordig echter ook vaak voor bij woorden met vrouwelijk of onzijdig geslacht: *unne vrouw* of *unne koekske*. Volgens traditionele grammaticabeschrijvingen uit de jaren ’60-’90 hangt het verschijnen van de zogenoemde bindings-n af van de beginklank van het

Kristel Doreleijers op de Streektaalconferentie (foto Guido Van den Troost)

zelfstandige naamwoord (klinkers, of *h, b, d, t*), maar ook daarop worden veel uitzonderingen gemaakt in het hedendaagse Brabants, zoals *unnen koning* of *den koning*. In mijn onderzoek naar het taalgebruik van jonge sprekers (14-17 jaar) onthulden opnames van gesproken taal zelfs verdubbelingen van de oorspronkelijke uitgang: *unnenen hond*.

Deze variatie roept diverse vragen op, niet alleen op grammaticaal vlak – welke variatie in taalvormen vinden we allemaal en hoe kunnen we die categoriseren en verklaren, maar ook op sociaal vlak – is het gebruik van deze vormen onbewust, of worden ze op een bewuste manier door de spreker ingezet, bijvoorbeeld voor het uiten van regionale identiteit? Deze vragen zijn wetenschappelijk relevant én ze spreken bij een breed publiek tot de verbeelding.

Dialecten en streektaalen in de media

Toen NRC in april 2021 een artikel publiceerde onder de kop ‘Nederlandse streektaalen verdwijnen in rap tempo’, was dat het startschot van een aantal weken waarin streektaalen en dialecten veelvuldig onder de aandacht kwamen in het publieke debat, niet alleen in kranten, maar ook in talkshows, radioprogramma’s, op sociale media en in (digitale) opiniestukken. Ook het Brabants stond volop in de belangstelling. Alleen de kenmerkende ‘zachte g’ (natuurlijk meer tongval dan dialect) zou nog overblijven en jongeren zouden zich zelfs schamen voor hun dialect. Hoe anders was dat in augustus 2022, toen NRC – opnieuw – een artikel publiceerde, dit keer naar aanleiding van mijn eigen onderzoek: ‘Jongeren creëren een nieuwe vorm van Brabants – of doen ze maar wat met hun dialect?’ Voor de oplettende lezer: in de terminologie maakt ‘verdwijnen’ plaats voor ‘veranderen’, en ook woorden als ‘populair’ en ‘verzet’ vallen: dialect wordt overdreven om het te behouden.

Spreekt die berichtgeving in twee opeenvolgende jaren elkaar niet volledig tegen? Enerzijds wel, zou je kunnen zeggen, zeker omdat schaamte (2021) en populariteit, verzet en overdrijving (2022) logischerwijs op gespannen voet met elkaar staan. Anderzijds blijkt ook uit mijn eigen onderzoek dat verdwijnend dialect (minder moedertaalsprekers) kan leiden tot zowel weglating van dialectkenmerken (zoals de uitgang voor woordgeslacht) als uitvergroting op momenten dat sprekers zichzelf willen profileren als iemand uit de regio. Juist die tegenstrijdigheid is wat het dialect vandaag de dag in toenemende mate kenmerkt. Maar een dergelijke genuanceerde boodschap werkt in de media niet altijd, of krijgt niet altijd de ruimte (in het laatste NRC-stuk gelukkig wel!).

Wanneer is iemand een dialectspreker?

Berichtgeving in de media kan mij als onderzoeker ook weer aan het denken zetten, bijvoorbeeld als het gaat om de toekomst van dialect. Hoe zit het nu echt met de vitaliteit? Die vraag is niet heel eenduidig te beantwoorden, het antwoord hangt namelijk af van het perspectief dat je neemt. Zo zijn er verschillende (grootschalige) onderzoeken geweest naar dialectgebruik en de mate waarin ouders dialect nog doorgeven aan hun kinderen. Die onderzoeken laten een neerwaartse spiraal zien en schetsen dus een ongunstig beeld voor de toekomst. Toch is daarmee niet alles gezegd. Want hoe definieer je dialect precies? Zo begin ik langere lezingen, zeker voor een lokaal publiek, vaak met de vraag wie in de zaal een dialect spreekt. Die vraag is dan direct voer voor discussie. Hoe goed moet je een dialect beheersen om jezelf een dialectspreker te noemen? De vertwijfeling die ontstaat onder het publiek laat op zo'n moment zien dat het stellen van vragen over dialectgebruik kan leiden tot overschatting of onderschatting. Jongeren zouden hun taalgebruik bijvoorbeeld niet snel dialect noemen, maar hun taal is soms wel degelijk lokaal of regionaal gekleurd. Wat zij spreken is geen accentloos Standaardnederlands, al is het volgens oudere sprekers óók geen dialect.

Het 'nieuwe' dialect en de glokale realiteit

Het taalgebruik van deze jongeren wordt ook wel het 'nieuwe' dialect genoemd. Waar en hoe manifesteert zich dat? In de eerste plaats op sociale media, bijvoorbeeld in memes of op populaire platforms als TikTok. Jongeren imiteren een accent of dialect om een grappig filmpje te maken dat 'scoort' bij leeftijdsgenoten. Tegelijkertijd laten ze daarmee op humoristische wijze zien met welke regio of plaats ze zich identificeren. Het dialect krijgt zodoende een stijlmarkerende functie. De relatie tussen lokale taal en humor wordt door jongeren ook zelf benoemd in interviews die ik afneem. Ze geven aan vaker typische dialectkenmerken in hun taal te vermengen wanneer ze met een paar alcoholische drankjes op in de kroeg staan, wanneer ze met vrienden onder elkaar lol trappen, of wanneer ze iemand imiteren.

Onder het nieuwe dialect vallen ook andere uitingvormen in lokale taal in moderne contexten. Een goed voorbeeld was het dialectgebruik tijdens de coronapandemie, bijvoorbeeld in opschriften op mondklappers. Dialect werd ingezet als aansporing om de maatregelen te volgen, maar ook als teken van verbinding. In Noord-Brabant liet het mondklapper met daarop de tekst 'op afstand unne kus uit Brabant' bijvoorbeeld zien hoe een klein dialectkenmerk

als geslachtsaanduiding op het lidwoord (*unne*) kan zorgen voor een gevoel van nabijheid of verbondenheid, samen met de kleuren van de Brabantse vlag. Het klinkt misschien paradoxaal, maar juist in een tijdperk van globalisering (en daarbij verwijst ik ook naar de titel van de Streektaalconferentie 2022), en zelfs tijdens een mondiale pandemie, wordt lokale taal betekenisvol. Het samenkomen van globale en lokale aspecten (ook wel de 'glokale' realiteit genoemd) zien we bovendien terug op de sociale media wanneer dialect wordt gebruikt op platforms met een wereldwijd bereik.

Dialectverandering en authenticiteit

Dat zelfs de kleinste talige eenheden in het nieuwe dialect betekenisvol zijn, is iets wat ik duidelijk terugzie in mijn eigen onderzoek. Variatie en verandering van die kenmerken kan in dienst staan van regionale identificatie: deeltjes van het dialect worden aangedikt, en daarmee raakt de oorspronkelijke grammaticale functie ondergeschikt aan de sociale betekenis. Maar niet iedereen kan zich volledig vinden in deze uitleg. Volgens sommige sprekers kan ook dialect 'verloederen'. Zij hebben een sterke attitude ten opzichte van het 'zuivere' dialect (ook al ontbreekt een norm zoals die er wel is bij de standaardtaal), omdat ze graag vasthouden aan een traditie, het vroeger zo hebben geleerd, of bang zijn dat dit de laatste stuipentrekkingen zijn van het dialect. Ik zie bijvoorbeeld grote verschillen in de perceptie van jongeren en ouderen als het gaat om niet-traditionele dialectvormen, zowel wat betreft acceptatie als authenticiteit. Jongeren vinden die niet-traditionele dialectvormen, 'hyperdialectismen', gemiddeld vaker acceptabel dan ouderen en ze vinden ze ook authentiek. In 's-Hertogenbosch vind je bijvoorbeeld een restaurant met de naam *D'n Boerderij*. In deze naamgeving wordt een vrouwelijk zelfstandig naamwoord voorafgegaan door een uitgang die van oorsprong hoort bij mannelijke zelfstandige naamwoorden. Jongeren vinden een dergelijke vorm écht Brabants, net zo Brabants als het bourgondische karakter van de provincie en de kleuren van de Brabantse vlag. Ze voelen *D'n Boerderij* aan als 'normaal' taalgebruik dat ze prima zelf kunnen bezigen. Ouderen, anderzijds, vinden deze vorm juist niet acceptabel, fout zelfs, en ook niet authentiek. Confrontatie met de vorm zorgt bij hen voor verbazing en lokt corrigerende reacties uit.

Wetenschapscommunicatie: de wisselwerking tussen onderzoek en beleid

Als ik communiceer over deze onderzoeksresultaten richting een breed publiek, kan dat zowel interesse als weerstand opleveren. Sprekers zijn regelmatig opgelucht om te lezen dat taalverandering iets is van alle tijden en niet noodzakelijk de doodsteek betekent voor dialecten, of ze zijn blij dat dialecten en streektaalen via wetenschappelijk onderzoek onder de aandacht worden gebracht. Aan de andere kant liggen feiten (in dit geval daadwerkelijke onderzoeksbevindingen) en meningen soms dicht bij elkaar en dat kan de dialoog tussen onderzoeker en de geïnteresseerde 'leek' bemoeilijken. Ik zie dat bijvoorbeeld terug in reacties die ik ontvang op of onder online publicaties. Mensen gaan in discussie omdat ze wat ik als onderzoeker zeg aannemen als 'ook maar een mening' waar ze het mee oneens zijn en waar ze tegenin moeten gaan op basis van hun eigen taalgevoel. Dit roept de vraag op wat de rol van de onderzoeker precies is in deze dialoog. En waar vinden en ondersteunen onderzoek en beleid elkaar?

In eerste instantie hebben onderzoekers en beleidsmakers andere functies. Onderzoekers van dialecten en streektaalen (of breder: taalvariatie) beschrijven de taalwerkelijkheid, objectiveren daarmee stereotypen en vooroordelen, en (meer individueel bepaald) streven naar maatschappelijke impact via het publieke debat (onder andere de media), onderwijs en beleid, maar zijn (in principe) niet activistisch. Dat laatste is waar beleid om de hoek komt kijken. Taalvariatiebeleid draagt idealiter actief bij aan het oppoetsen van het imago van dialecten en streektaalen (de perceptie) en in sommige gevallen aan het promoten van het gebruik ervan, bijvoorbeeld via het onderwijs (voor Noord-Brabant geldt dat in mindere mate, omdat het Brabants geen officieel erkende streektaal is). Daarnaast draagt het beleid zorg voor de documentatie van dialecten en streektaalen als waardevol immaterieel erfgoed, inclusief infrastructuur en ondersteuning van professionals en vrijwilligers, en wordt netwerkvorming gefaciliteerd, fysiek of digitaal.

Met mijn eigen onderzoek wil ik bijdragen aan beleid door resultaten te vertalen naar concrete inzichten en toepassingen voor de praktijk, bijvoorbeeld in de vorm van aanbevelingen voor het onderwijs (zoals rondom de actuele curriculumherzieningen) of in de vorm van informatievoorziening die van belang is voor de gemeenschap zelf, bijvoorbeeld over taalverandering (dat is niet noodzakelijk verloedering!) of over taal en identiteit (jouw taal mag er zijn!). In mijn geval faciliteert Stichting Erfgoed Brabant in 's-Hertogenbosch die kennisuitwisseling ook op verschillende manieren, bijvoorbeeld via de website, sociale media en de nieuwsbrief, of via workshops en lezingen. Uitwisseling wordt hier gelegitimeerd doordat het huidige streektaalbeleid zich nadrukkelijk

richt op imagoverbetering. Bovendien werkt wetenschapscommunicatie altijd twee kanten op. Doordat Erfgoed Brabant via het streektaalbeleid ook actief inzet op netwerkvorming kan ik in mijn onderzoek van dat netwerk profiteren. Een goed voorbeeld is de online gemeenschap 'Brabanders en hun taal', die bestaat uit een Facebookgroep waarvoor ook digitale bijeenkomsten worden georganiseerd. Via Brabanders en hun taal kunnen onderzoekers en leden van de gemeenschap (iedereen die de Brabantse taal een warm hart toedraagt) met elkaar in contact komen. Als onderzoeker kan ik leden van de gemeenschap benaderen om deel te nemen aan mijn onderzoek en ze na afloop informeren over de huidige stand van zaken. Tegelijkertijd kan ik ook inzichten die worden gedeeld binnen de gemeenschap als input gebruiken in mijn eigen onderzoek, en dat kan weer leiden tot nieuwe onderzoeksvragen.

Juist cruciaal

Juist die wisselwerking tussen onderzoek en beleid laat zien dat deze disciplines niet op zichzelf staan maar elkaar aanvullen en versterken waar dat kan. Zowel dialectonderzoek als taalvariatiebeleid (op maat) is cruciaal in tijden van globalisering, digitalisering en toenemende mobiliteit – en daarmee ook taaldiversiteit. De complexe 'glokale' realiteit resulteert niet louter in dialect- of streektaalverlies, maar juist ook in nieuwe lokale uitdrukkingvormen die het bestuderen én het valoriseren waard zijn. Kortom: een meertalige toekomst betekent óók een streektaalige toekomst.

Face of Science

Wil je mijn onderzoek volgen? Als een van de Faces of Science van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) praat en schrijf ik regelmatig over het doen van onderzoek of over specifieke onderzoeksresultaten. Je kunt mijn blogs vinden op de website van NEMO Kennislink: <https://www.nemokennislink.nl/facesofscience/wetenschappers/kristel-dore-leijers/>

Verder lezen?

Een selectie van relevante literatuur:

- Doreleijers, K. (2021). De toekomst van streektalen komt in meer dan vier smaken. EW Podium, *Elsevier*, 17 mei 2021, via: <https://www.ewmagazine.nl/ewpodium/blog/2021/05/de-toekomst-van-streektalen-komt-in-meer-dan-vier-smaken-822812/>
- Doreleijers, K. (2021). Bestaat er zoiets als ‘fout’ dialect? *Brabantserfgoed.nl*, 1 september 2021, via: <https://www.brabantserfgoed.nl/page/13538/bestaat-er-zoiets-als-fout-dialect>
- Doreleijers, K. (2021). *Dialect in het onderwijs? Een verkennend onderzoek naar aandacht en animo voor dialecteducatie met een focus op Noord-Brabant*. 's-Hertogenbosch: Erfgoed Brabant. <https://www.erfgoedbrabant.nl/nieuws/2021/publieksrapport-dialect-in-het-onderwijs/>
- Doreleijers, K., Koppen, M. van, & Swanenberg, J. (2020). De dynamiek van geslachtsmarkering in de Noord-Brabantse dialecten. *Taal & Tongval*, 72(1), 69–116. DOI: <https://doi.org/10.5117/TET2020.1.DORE>.
- Hoppenbrouwers, C. (1990). *Het regiolect: van dialect tot Algemeen Nederlands*. Muiderberg: Coutinho.
- Schmeets, H., & Cornips, L. (2022). Taaldiversiteit in Nederland. *Taal & Tongval* 74(1), 75–106. DOI: <https://doi.org/10.5117/TET2022.1.004.SCHM>.
- Swanenberg, J. (2014). Het nieuwste Brabants. Taalgebruik van jonge en nieuwe Brabanders. In W. van de Donk, & J. Janssen (red.), *Het Nieuwste Brabant*. Eindhoven: Uitgeverij Lecturis, 425–444.
- Swanenberg, J. (2019). *Streektaalbeleid in Noord-Brabant*. 's-Hertogenbosch: Erfgoed Brabant. https://www.erfgoedbrabantacademie.nl/media/inline/2019/9/5/beleidsdocument_brabantse_dialecten-360669896.pdf
- Swanenberg, J. (2022). Being one of them: Participating in an online community while researching cultural heritage. *Diggit Magazine*, 14 september 2022, via: <https://www.diggitmagazine.com/articles/being-one-of-them-participating-online-community-while-researching-cultural-heritage>
- Versloot, A. (2020). Streektaaldood in de Lage Landen. *Taal en Tongval* 72(1), 7–16. DOI: <https://doi.org/10.5117/TET2020.1.VERS>.

*Mars Moriou luistert de streektaalconferentie op met aanstekelijke muzikale intermezzi
(foto Guido Van den Troost)*

Robert Delathouwer leerde het publiek een woordje Brussels (foto Guido Van den Troost)

